

PAR IEMESLIEM ATTEIKT POLITISKĀS PARTIJAS REĢISTRĀCIJU

“Jurista Vārda” sadaļā “Tiesību prakse” šī gada 19. martā tika publicēts Uzņēmumu reģistra (UR) valsts notāres Lilitas Strodes 2013. gada 14. marta lēmums Nr. 10-11/18501, ar kuru tika atteikta ieraksta izdarīšana politisko partiju reģistrā. Lietas būtība: UR atteica reģistrēt jaunu partijas “Par dzimto valodu” nosaukumu, pamatojot to ar partijas jaunajā programmā (kas arī tika iesniegta UR līdz ar nosaukuma maiņas pieteikumu) iekļautajiem partijas mērķiem, kas apdraud Latvijas Republikas pamatvērtības, tai skaitā vēršas pret latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un valsts teritoriālo integritāti.

Kā tas jau bija sagaidāms, minētais UR lēmums izraisīja plašas diskusijas sabiedrībā, jo īpaši juristu vidū. Viedokļu sadursmes iezīmējās arī komentāros “Jurista Vārda” elektroniskajā versijā.

Šajā “Jurista Vārdā” publicējam UR atziņu, kas tapusi, pamatojoties uz šo lēmumu, kā arī UR piesaistīto ekspertu – Dr.iur. Jāņa Plepa, Dr.iur., Dr.habil.sc.polit. Tālava Jundža, Dr.iur. Jāņa Lazdiņa, politoloģes Ivetas Kažokas, Dr.iur. Ineses Libiņas-Egneres un Dr.iur.h.c. Egila Levita – komentārus. Materiālu apkopojusi UR galvenais valsts notārs Dr.iur. Ringolds Balodis un UR Juridiskās nodaļas vadītājs Aivars Paegle.

Tā kā komentētā UR valsts notāra lēmuma argumentācijai tika izmantotas tēzes no Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedokļa “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”, tiek publicēts izvilkums arī no šī atzinuma.

Diskusijas par tēmu veicinās arī Tieslietu ministrijas ziņojums “Par politisko partiju darbību un reģistrāciju”, kas tāpat tiek publicēts šajā žurnālā.

Kad visi iepriekšminētie materiāli jau bija sagatavoti publicēšanai, kļuva zināms, ka 12. aprīlī L. Strodes lēmums ir pārsūdzēts galvenajam valsts notāram. UR norāda, ka sūdzība tiks izskatīta likumā noteiktajā termiņā, resp., mēneša laikā. “Jurista Vārds” informēs lasītājus par notikumu tālāko gaitu.

EKSPERTU KOMENTĀRI UZŅĒMUMU REĢISTRA VALSTS NOTĀRES LILITAS STRODES 2013. GADA 14. MARTA LĒMUMAM NR. 10-11/18501

Dr.iur. **Jānis Pleps**,
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents un
Valsts prezidenta ekspertu grupas pārvaldības pilnveides loceklis

[1] Komentējamais Uzņēmumu reģistra valsts notāres 2013. gada 14. marta lēmums Nr. 10-11/18501 (turpmāk – Lēmums) uzskatāms par zinātniskas analīzes vērtu tiesību prakses pienesumu, jo tas piedāvā iespēju turpināt diskusijas par Latvijas valsts konstitucionālo pamatu aizsardzību. Pēc būtības šajā Lēmumā risināts jautājums par Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas (turpmāk – Komisija) 2012. gada 17. septembra viedokļa par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu piemērošanu.¹

[2] Komisijas viedokļa atziņas līdz šim nav bieži piemērotas tiesību praksē. Varētu pat atzīt, ka tikai šobrīd sākusies Komisijas viedokļa atziņu praktiska iedzīvināšana. Piemēram, Centrālā vēlēšanu komisija (turpmāk – CVK), lemjot par nesen iesniegtajiem grozījumiem Pilsonības likumā, uz Komisijas viedokli atsaucās, lai pamatotu savu kompetenci izvērtēt to, vai iesniegtais likumprojekts ir pilnīgi izstrādāts.² Lai gan vairāki CVK pieaicinātie eksperti argumentēja, ka ierosinātais likumprojekts neatbilst Komisijas viedokļa

atziņām,³ tomēr CVK savu lēmumu pamatoja ar citiem juridiskajiem argumentiem.

[3] Pārbaudot CVK lēmuma tiesiskumu, Augstākās tiesas Senāts nešaubīgi atsaucies uz Komisijas viedokļa atziņām par valsts kontinuitātes doktrīnu un Latvijas tautas paplašināšanas iespējām.⁴ Tomēr šis norādes uz Komisijas viedokli ietvertajām atziņām Senāta lēmumā vairāk vērtējamas kā atsauces uz tiesību palīgavotu, lai papildus pamatotu un paplašinātu Senāta argumentāciju. Uz šādu pieeju Komisijas viedokli ietvertajām atziņām netieši norāda paša Senāta izteiktais apsvēruma, ka lietā nav risināms jautājums, vai pastāv neaizskarams (pat ar Satversmes grozījumu procedūru) Satversmes kodols.⁵ Savukārt Satversmes tiesa līdz šim ir pašierobežojusies jautājumā par neaizskarama Satversmes kodola pastāvēšanu un Latvijas valsts konstitucionālo pamatu aizsardzību.⁶

Līdz ar to Lēmums uzskatāms par pirmo Komisijas viedokļa atziņu piemērošanas gadījumu, jo Uzņēmumu reģistra valsts notāre lēmumu pamatojusi ar negrozāmā Satversmes kodola prasībām.

[4] Neaizskaramā Satversmes kodola ideja šobrīd ir strauji attīstījies tiesībfilozofiska koncepcija, kura līdz Komisijas viedokļa publiskošanai Latvijas konstitucionālajās tiesībās bija plaši neatpazīta.⁷ Īpaši jāuzsver, ka Satversmes kodola neaizskaramība nav formulēta kā rakstīta pozitīvo tiesību norma, bet gan pastāv un tiek attīstīta kā nerakstīts vispārējs tiesību princips.⁸ Šie apstākļi bijuši par pamatu tam, lai kritiski vērtētu neaizskaramā Satversmes kodola pastāvēšanu.⁹

► 10. lpp.

UZŅĒMUMA REĢISTRA ATZIŅA: PAR VALSTS PAMATVĒRTĪBĀM

Valsts notāram kā jebkurai Latvijas valsts amatpersonai ir pienākums nepieļaut valsts pamatvērtību apdraudējumu. Uzņēmumu reģistra valsts notāram ir pienākums atteikt tādu dokumentu reģistrāciju, kas ir vērsti pret valsts pamatvērtībām. Savukārt Uzņēmumu reģistram kā Latvijas valsts iestādei ir ne tikai jāpilda savi tiešie pienākumi, bet arī aktīvi jāveicina nacionālas valsts virsprincips – stiprināt Latvijas latvisko identitāti.

(UR atziņa izriet no UR valsts notāres Lilitas Strodes 2013. gada 14. marta lēmuma Nr. 10-11/185011*.)

Lietas apstākļi

Uzņēmumu reģistrā saņemts politiskās partijas pieteikums par nosaukuma maiņu un partijas programmas pievienošanu reģistrācijas lietai. Partijas programmā cita starpā norādīts, ka partija iestājas pret latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, pret Latvijas teritorijas vienotības principu (pasludinot Latgali par autonomiju), kā arī vēlas panākt Latvijas valsts okupācijas fakta noliegšanu. Lietā tiek sniegta atbilde par partijas mērķu atbilstību normatīviem aktiem un vai šādu mērķu sasniegšana Latvijas valstij ar reģistrāciju ir jāatbalsta.

Valsts notāra atziņas

Valsts notārs ir atsaucies uz Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas viedokli,² ka pastāv noteikti Latvijas valsts konstitucionālie pamati jeb Satversmes kodols, kurš ir negrozāms. Satversmes kodolā ietilpst tie pamatprincipi, kuru nostiprināšanai ir pieņemta Satversme³ un pastāv Latvijas valsts. Tas nozīmē, ka partija kā organizācija, kura veidota, lai iesaistītos valsts pārvaldē un publiskās pārvaldēs institūciju izveidē, nav tiesīga graut valsts pamatus.

“Latvijas tauta, kas ir Latvijas valsts nesēja valststiesiskā nozīmē, pilnībā ir ietverta Satversmes kodolā. Savukārt Latvijas tautas jēdziena kodolu veido latviešu nācija, kuras pašnoteikšanās ir Latvijas valsts pastāvīgs mērķis un jēga. No tā valstij izriet pienākumi, kuru izpilde tiek veikta nacionālas valsts virsprincipa kā valsts iekārtas elementa kontekstā, lai aizsargātu tautas kontinuitāti un identitāti.”⁴ Tas nozīmē, ka Satversmes 4. pantā latviešu valoda nostiprināta kā vienīgā ekskluzīvā valsts valoda valsti un jebkuri mēģinājumi šo konstitucionālo principu grozīt ir pretēji valsts pamatam.

Latvijas valsts teritorija ir noteikta Satversmes 3. pantā, kas pieder pie valsts konstitucionāli tiesiskā pamata. Latvijas valsts kā latviešu nācijas nacionālas valsts raksturs ir neaizskarams Latvijas valsts pamats,

tās mērķis un jēga. Tas nozīmē arī to, ka valsts iekārtas maiņa, kas atceltu nacionālas valsts virsprincipu, būtu ne vien Latvijas valsts iekārtas identitātes, bet arī Latvijas valststiesiskās identitātes maiņa. Satversmes 3. pantā noteiktā teritorija un teritorijas vienotības princips pilnībā ietilpst Satversmes kodolā un nav maināmi, atsakoties no kādas būtiskas teritorijas daļas. Tas nozīmē arī to, ka nav pieļaujami nekādi mēģinājumi vājināt valsts teritorijas vienotību ar dažādu veidu autonomijām.⁵

Okupācijas fakta noliegšanas popularizēšana ir vērsta pret Neatkarības deklarāciju,⁶ kas okupācijas faktu pasludina kā juridisku faktu un nostiprināja Latvijas tiesību sistēmā nepārtrauktības doktrīnu.⁷ Līdz ar to partijas programma būtu vērtējama kā antikonstitucionāla, jo noraida Satversmes nozīmi Latvijas valstiskuma idejas saglabāšanā un neatkarības atjaunošanā.⁸ Amorāla ir arī partijas vēlme apšaubīt vispārzināmu okupācijas faktu, jo ar šādu soli tiek aizskarti padomju okupācijā cietušie un tiek noniecināta upuru piemiņa.

“Nacionālas valsts virsprincips uzliek valstij ne vien negatīvu pienākumu (nedarīt neko tādu, kas varētu vājināt Latvijas latvisko identitāti), bet arī pozitīvus pienākumus to stiprināt. Satversmes kodolam ir jābūt nodrošinātai efektīvai procesuāli tiesiskai aizsardzībai, kas izpaužas kā valsts institūciju kompetence vērtēt un nepieļaut tādas iecerētus jaunus likumus vai grozījumus, kas to likvidētu.”⁹ Partijas programma pēc būtības noliedz valsts pamatvērtību saturu, un Uzņēmumu reģistra valsts notāram, reģistrējot šādu programmu, ar savu lēmumu nevajadzētu sekmēt valsts pamatvērtību iznīcināšanu. Ņemot vērā minēto, valsts notāram nav tiesiska pamata ar reģistrācijas palīdzību veicināt pretlikumīgu mērķu popularizēšanu. ■

¹ Uzņēmumu reģistra valsts notāra lēmumu skat.: Tiesību prakse, Par atteikumu ierakstīt izmaiņas politisko partiju reģistrā. Jurista Vārds, 19.03.2013., Nr. 11 (762).

² Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf; 119. iedaļa [aplūkots 15.03.2013.].

³ Kusiņš G, Satversmes kodols un tautas nobalsošana. Grām.: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu, Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli, Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 182. lpp.

⁴ Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf; 390. iedaļa [aplūkots 15.03.2013.].

⁵ Turpat, 204. iedaļa.

⁶ LPSR AP deklarācija “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. Latvijas Republikas Saeimas un Valdības Ziņotājs, Nr. 20, 1990.

⁷ Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedumā lietā Nr. 2007-10-0102. Izvērti tiek analizēta Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīna, atzīstot, ka valsts nepārtrauktību raksturo valsts kā juridiskās personas nepārtrauktība jeb identitāte starptautiskajās tiesībās. Valsts nepārtrauktībai par pamatu ir ar to saistītās prasības, kas izvirzītas atbilstoši piemērojamām starptautisko tiesību normām vai procedūrām, un fakts, ka šīs prasības akceptē starptautiskā kopiena situācijās, kad rodas šaubas par valsts identitāti, (Balodis R., Kārklīņa A., Danovskis E. Latvijas konstitucionālo un administratīvo tiesību attīstība pēc neatkarības atjaunošanas. Latvijas Universitātes Žurnāls. Juridiskā zinātne Nr. 3, Latvijas Universitāte 2012.) Par šo jautājumi Latvijas tiesībzinātnē ir vairākkārt runāts, piemēram, skatīt grām.: 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju, Jundzis T. (zin. red.), Rīga: LU Žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2000; Balodis R., Kārklīņa A. Divdesmit gadi kopš Latvijas Neatkarības deklarācijas: valststiesību attīstības tendences un risinājumi. Jurista Vārds, 27.04.2010., Nr. 17/18; Latvijas Vēsturnieku komisijas 2002. gada pētījumi – Okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1959. gadā. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 10. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2004; Ziemeļe. I. State Continuity, Human Rights, and Nationality in the Baltic States. The Baltic States at Historical Crossroads (Jundzis T.). Rīga: Latvian Academy of Sciences, 2001, uct.

⁸ Pleps J. Kontinuitātes doktrīnas pamati. Jurista Vārds, 12.02.2012., Nr. 24 (723).

⁹ Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf; 391. iedaļa [aplūkots 15.03.2013.].

* Pēc atziņas iesniegšanas “Jurista Vārda” redakcijā Uzņēmumu reģistrā tika saņemts apstrīdēšanas iesniegums par atziņā aplūkoto valsts notāra lēmumu. Uzņēmumu reģistra galvenais valsts notārs izskatījis iesniegumu likumā noteiktajā laikā.

◀ 8. lpp. [5] Latvijas sabiedrībā un pietiekami lielā Latvijas juristu vidū neaizskaramā Satversmes kodola koncepcija nav pašsaprotama. Tāpat atsevišķos plašsaziņas līdzekļos nereti tiek popularizēts viedoklis, ka neaizskaramā Satversmes kodola koncepcija ir mistisks, juridiski nepamatots un politisks risinājums, lai ierobežotu politiski nevēlamas iniciatīvas. Šis sabiedriski politiskais fons uzliek īpašu pienākumu valsts institūcijām un amatpersonām, izšķiroties par neaizskaramā Satversmes kodola koncepcijas izmantošanu. Šādos gadījumos nepieciešama izvērstā un juridiski precīza argumentācija, lai izslēgtu šaubas par politiski pieņemtu lēmumu. Lai neaizskaramā Satversmes kodola koncepcijas piemērošana neradītu šaubas par citu juridisko argumentu trūkumu un pamatojuma piemeklēšanu politiski pareizajam risinājumam, nepieciešams, lai neaizskaramā Satversmes kodola piemērošana tiktu veikta atbilstoši noteiktai un vispāratzītai metodoloģijai.

[6] Tiesību zinātnē ir atzīts, ka Satversmes ievērošana un iztulkošana, atrisinot konkrētus Satversmes piemērošanas gadījumus, ir ikvienas konstitucionālās institūcijas pienākums.¹⁰ Tāpat ir pašsaprotami, ka neviena konstitucionālā institūcija, realizējot tai piešķirtās pilnvaras, nav tiesīga pārkāpt Satversmi.¹¹ Līdz ar to Satversmes iztulkošana un aizsardzība nav tikai Satversmes tiesas kompetencē. Lai arī Satversmes tiesa saskaņā ar Satversmes 85. pantu ir pilnvarota juridiski saistoši iztulkot Satversmi, tomēr tas neatbrīvo citas valsts varas institūcijas no Satversmes piemērošanas un konstitucionālās iekārtas aizsardzības.¹² Demokrātiskā tiesiskā valstī varas institūcijas nedrīkstētu izvairīties no šā pienākuma, jo tas var radīt konstitucionālās iekārtas apdraudējumu vai ierobežot konstitucionālo normu tiešu piemērojamību, tādējādi devalvējot konstitucionālās vērtības.¹³

[7] Lēmumā precīzi secināts, ka Uzņēmumu reģistram kā ikvienai valsts varas institūcijai ir pienākums aizsargāt konstitucionālo iekārtu savas kompetences ietvaros. Šā uzdevuma veikšanai ikvienai valsts varas institūcijai jābūt spējīgai veikt Satversmes iztulkošanu, kas balstīta uz pienācīgu juridisko argumentāciju. Lēmumā pirmšķietami bija veicama būtiska konstitucionālo vērtību izsvēršana, izmantojot vispārējo tiesību principu svēršanas un salīdzināšanas metodi. Šīs metodes piemērošana prasa pamatīgu un vispusīgu argumentāciju.¹⁴

No vienas puses, Uzņēmumu reģistra valsts notāre konstatējusi, ka atbilstoši iesniegtajai politiskās partijas programmai šī partija iestājas pret latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, pret Latvijas teritorijas vienotības principu (pasludinot Latgali par autonomiju), kā arī vēlas panākt Latvijas valsts okupācijas fakta noliegšanu. Uzņēmumu reģistra valsts notāre secinājusi, ka šīs vērtības ietvertas Satversmes kodolā un nav aizskaramas, proti, politiskā partija paredzējusi īstenot mērķus, kuri nav sasniedzami konstitucionālā ceļā. No otras puses, demokrātiskas tiesiskas valsts ietvaros personu politiskā biedrošanās brīvība, tostarp tiesības veidot politiskās partijas un formulēt to mērķus,

ir ārkārtīgi nozīmīga vērtība. Šajā ziņā Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzkrājusi plašu judikatūru, kura būtu ņemama vērā.¹⁵

[8] Uzņēmumu reģistra valsts notāre acīmredzot veikusi šo konstitucionālo vērtību (vispārējo tiesību principu) svēršanu, nosakot, kurai no konkrētajām vērtībām ir lielāks "svars" konkrētās lietas faktiskajos apstākļos. Konstitucionālo vērtību "svēršanā" nozīmīgi ir sociālie, ekonomiskie, politiskie un citi konkrētie valsts apstākļi lēmuma pieņemšanas brīdī.¹⁶ Abstrakti diez vai iespējams ārpus lietas konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem izvērtēt, vai šī konstitucionālo vērtību "svēršana" ir pienācīgi veikta. Eiropas Cilvēktiesību tiesa īpaši norādījusi, ka politisko partiju mērķu izzināšanā nepietiek tikai ar politiskās partijas programmas nostādņēm, bet ir jāņem vērā arī faktiskie apstākļi, piemēram, partijas līderu praktiskā darbība un tās nostādnes, kuras viņi pārstāv un aizstāv.¹⁷ Konstitucionālo vērtību "svēršanā" vērā ņemama konstitūcijas iekšējā saskaņotība (*praktische Konkordanz*). Proti, konstitucionāli aizsargātām vērtībām jātiek savstarpēji saskaņotām, kad šīs vērtības konfliktē. Viena konstitucionālā vērtība nevar tikt īstenota, pilnībā ignorējot citas konstitucionālās vērtības.¹⁸

[9] Lēmumā Uzņēmumu reģistra valsts notāre secināja, ka politiskās partijas programma paredz grozījumus vairākās konstitucionālajās normās, kuras ietilpst Satversmes kodolā. Tā kā Satversmes kodols ir neaizskarams, tad šādus grozījumus konstitucionāli nav iespējams īstenot. Neaizskaramā Satversmes kodola izmantošanas gadījumā būtiski svarīgi konstatēt juridiski korektu metodoloģiju, kādā veidā būtu iespējams nonākt pie šādiem secinājumiem. Vispirms jāidentificē tiesību norma, kas būtu piemērojama konkrētajā gadījumā. Komisija precīzi ir norādījusi sava viedokļa juridisko dabu – tas ir tiesību zinātnieku zinātnisks pētījums, kura mērķis ir kalpot kā tiesību palīgavotam, sekmējot Satversmes normu precīzāku izpratni.¹⁹ Tādējādi Komisijas viedoklis un tajā ietvertie argumenti *per se* nav tiesību norma, ar kuru var pamatot lēmumu lietā.

[10] Līdz ar to lēmuma pieņēmējam ir divas iespējas.

Pirmkārt, pastāv iespēja, sekojot Komisijas argumentācijai, pierādīt, ka Satversmes kodols un tā neaizskaramība pastāv kā Latvijas tiesiskās sistēmas vispārējie tiesību principi.²⁰ Savukārt, ja dabisko tiesību doktrīnai raksturīgā argumentācija pilnībā nepārlicina, pastāv iespēja attiecīgos principus atvasināt no konstitucionāla ranga aktiem.²¹ Jebkurā gadījumā vērā ņemams Komisijas viedoklis, ka kādas Satversmes ranga normas vai principa negrozāmība neizriet no Satversmes teksta.²²

Otrkārt, lai varētu piemērot neaizskaramā Satversmes kodola koncepciju, jāformulē Satversmes kodola apjoms. Komisijas viedoklis vispārīgi iezīmē Satversmes kodola apjomu, taču lēmuma pieņēmējam var būt nepieciešamība atbilstoši Komisijas piedāvātajai metodoloģijai formulēt Satversmes kodola apjomu lēmuma pieņemšanas brīdī.²³ Šajā gadījumā jāidentificē

Satversmes kodolā ietilpstošās normas, nepieļaujot, ka Satversmes kodola neaizskaramība tiktu apieta ar juridiski inovatīviem likumprojektiem vai tiesību prakses secinājumiem. Jāņem vērā, ka neaizskaramais Satversmes kodols nav konkrētu pozitīvo normu kopums, bet gan konstitucionālo vērtību kā vispārējo tiesību principu kopa, kura atbilstīgi tiesiskās sistēmas attīstībai tiesību zinātnē un tiesību praksē, kā arī ar likumdevēja starpniecību pilnveidojas un bagātinās ar jaunām atziņām. Te gan lēmuma pieņemējam jāistoeno arī likumdevēja, tiesību zinātnieku atziņu un līdzšinējās tiesību prakses kontrole, proti, pieņemot lēmumu par neaizskaramā Satversmes kodola apjomu, jāpārbauda, vai pastāvošās atziņas atbilst Satversmes kodolā ietvertajām konstitucionālajām vērtībām un nodrošina to aizsardzību.

Treškārt, lēmuma pieņemējam jāizvērtē, vai konkrētā gadījuma faktiskie apstākļi ir tādi, lai būtu jāpiemēro neaizskaramā Satversmes kodola koncepcija. Iespējams, konkrēto mērķi var sasniegt vienkāršākas argumentācijas un juridiskā pamatojuma ceļā. Piemēram, Lēmuma gadījumā būtu jāpārbaudāms, vai spēkā esošajā Politisko partiju likumā nav ietverts pietiekams regulējums, lai tā korektas interpretācijas ceļā nevarētu pārbaudīt atsevišķas politiskās partijas iecerētās darbības pieļaujamību konstitucionālajā iekārtā.

[11] Satversmes kodola koncepcija būtu izmantojama ārkārtīgi būtisku konstitucionālās iekārtas apdraudējumu gadījumā, lai aizsargātu konstitucionālo iekārtu un nepieļautu demokrātiskas tiesiskas valsts likvidēšanu šķietami procesuāli pareizā veidā. Tajā pašā laikā Satversmes kodola koncepcija nevar būt par pamatu tam, lai ierobežotu demokrātiskā sabiedrībā pieļaujamu viedokļu plurālismu un dažādu politiskās attīstības stratēģiju piedāvājumiem, kā arī nepieļaujami aizskartu cilvēka pamattiesības.

IZVILKUMS NO KONSTITUCIONĀLO TIESĪBU KOMISIJAS VIEDOKĻA "PAR LATVIJAS VALSTS KONSTITUCIONĀLAJIEM PAMATIEM UN NEAIZSKARAMO SATVERSMES KODOLU"

"5. Satversmes kodola aizskārums liegums

[381] Neskatoties uz to, ka Satversmē nav *expressis verbis* nostiprināts tās konstitucionālais kodols, pastāv pamatoti argumenti secinājumam, ka Latvijā kā nerakstīts konstitucionāls princips pastāv Satversmes kodols, kas aizliedz aizskart valsts konstitucionālo identitāti. Šis secinājums izriet, samērojot apsvērumus par labu šāda principa pastāvēšanai ar iebildumiem pret šāda principa pastāvēšanu.

[382] Apsvērumi par labu konstitucionālās identitātes aizsardzības principam.

Pirmkārt, no Satversmes Latvijas tautai izriet pienākums pastāvīgi uzturēt savu valsti. Satversme nav aprobežota tikai ar Latvijas valsts pastāvēšanas fakta konstatēšanu. Tā atspoguļo latviešu nācijas valstsgrību pēc savas valsts, kam nav noilguma. Arī Satversme nav terminēta laikā. Šis pienākums nozīmē pastāvīgi uzturēt spēkā savu valstsgrību valsts pastāvēšanai.

Otrkārt, no Satversmes Latvijas tautai izriet pienākums pastāvīgi uzturēt demokrātisko valsts iekārtu. Demokrātiskā valsts iekārta jau no paša sākuma bija ietverta latviešu nācijas valstsgrībā, jo tautas pašvaldīšana ir iespējama tikai šādā iekārtā. Šo atziņu papildina "pašaizsargājošās demokrātijas" doktrīna.

[383] Apsvērumi pret konstitucionālās identitātes aizsardzības principu.

Pirmkārt, Satversmē nevar ielasīt to, kas tur nepastāv. Šis arguments nav pamatots, tas ir balstīts absolūtā tiesību pozitīvismā.

Kā jau iepriekš tika konstatēts [skat. 354, 372], Satversme materiālā izpratnē sastāv no daudziem avotiem, nevis tikai rakstītā teksta, kuri atklāj latviešu nācijas un Latvijas tautas satversmes varas grību.

Otrkārt, 1990. gada 4. maija Deklarācijas preambula nosaka, ka jautājumus par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu "bija tiesīga izlemt vienīgi tauta", tātad varētu prezumēt tautas tiesības likvidēt savu valsti.

Tomēr jāņem vērā, ka minētajam apgalvojumam bija cita jēga un mērķis. Tas tapa apstākļos, kad padziļināta Satversmes analīze nebija iespējama, turklāt noteicošās interpretācijas metodes gan laika posmā līdz Latvijas okupācijai 1940. gadā, gan līdz neatkarības atjaunošanai 1990. gadā, bija balstītas tiesību pozitīvismā. Šo iemeslu dēļ Augstākās padomes pieņemtā redakcija nevar būt par šķērslī padziļinātai Satversmes analīzei.

Treškārt, "mirušie nedrīkst valdīt pār dzīvajiem". Tas ir klasisks tiesībfilozofisks iebildums, kas noliedz jebkādu vēsturisku kontinuitāti.

Šis princips nonāk pretrunā ar paaudžu atbildības principu, kas ir pozitīvēts arī vairākās jaunākajās Eiropas konstitūcijās. Šis princips nav terminēts laikā un ierobežo attiecīgo paaudzi tik tālu, lai tā nevarētu neatgriezeniski iznīcināt dzīves pamatus nākamajām paaudzēm. Satversmes kontekstā tas nozīmē, ka Satversmē paredzētās procedūras nedrīkst tikt izmantotas, lai likvidētu Latvijas valsti vai demokrātisko valsts iekārtu, jo tas neatgriezeniski liegs iespēju Latvijas tautai dzīvot valstī ar attiecīgo valsts konstitucionālo identitāti.

Ceturtkārt, tautas kā suverēna griba nedrīkst tikt ierobežota.

Šis arguments neaiztur kritiku tautas suverenitātes jēdziena vēsturiskās attīstības kontekstā. Istenojot konstitucionālo varu, tauta pašierobežojas. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversme tautai uzliek gan pozitīvus, gan negatīvus pienākumus, tādējādi noraidot tēzi par tautas gribas neierobežotību.

► 13. lpp.

* Pilns Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedoklis "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu" pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf. Šis atzīnums publicēts arī grāmatā "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli".

Dr. iur., Dr. habil. sc. polit. **Tālav Jundzis**,
Eiropas Zinātņu un mākslas akadēmijas loceklis,
Latvijas Zinātņu akadēmijas viceprezidents, akadēmiķis, profesors

[1] Uzņēmumu reģistrs 2013. gada 14. martā atteicies reģistrēt politisko partiju "Par dzimto valodu". Pēc būtības tā ir tā pati "13. janvāra kustība", kas jau paspēja izcelties ar pretvalstiskām prasībām un vērsanos pret Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) pamatprincipiem. Jaunās partijas programmā atkal izvirzīts mērķis par krievu valodas atzīšanu par oficiālo Latvijas valsts valodu, ko jau tauta reiz tika noraidījusi referendumā. Centieni Latgalei panākt autonomiju vērsti uz Latvijas teritoriālās integritātes šķelšanu, kas ir tiešs nacionālās drošības apdraudējums un Latvijas Republikas Satversmes aizskārums.

[2] Balsojot par "Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas deklarāciju" 1990. gada 4. maijā, mums deputātiem bija sabiedrības vairākuma mandāts, kas vēlreiz pārliecinoši apstiprina latviešu tautas 1920. gadā istenotās pašnoteikšanās tiesības par tādas valsts izveidi, kuras neatņemama sastāvdaļa ir arī Latgale. Cita starpā to apstiprina arī 1920. gada 11. augusta miera līgums ar Krieviju. Politiska partija, kas apšaubā mūsu tautas izdarīto izvēli, apdraud latviešu valodu un valsts teritoriālo integritāti un darbojas pret Satversmi, nevar tikt atzīta par tiesisku politisko procesu dalībnieci. Demokrātiskai sabiedrībai, kāda tā ir Latvijā, jāspēj aizstāvēt demokrātijas pamatvērtības, valsts nedalāmību un teritoriālo integritāti. Uzņēmumu reģistrs šajā gadījumā rīkojies tiesiski un pamatoti.

Prof. Dr. iur. **Jānis Lazdiņš**,
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors

[1] Satversme nosaka, ka "Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale" (3. p.). Tā ir latviešu tautas (kuršu, zemgaļu un latgaļu pēcteču)²⁴ vēsturiski apdzīvota teritorija. Bieži tiek piemirsts, ka vidzemnieki un latgalieši pieder pie vienas baltu cilts – latgaļiem. Latgale jeb "*klein Livland*" (mazā Vidzeme) izveidojās 1629. gadā,²⁵ koloniālām lielvarām – Polijai

un Zviedrijai – savstarpēji sadalot latgaļu apdzīvotās zemes, nodarot latviešu tautai vienu no lielākajām netaisnībām tās vēsturē, kas būtu salīdzināma ja nu vienīgi ar Vācijas sadalīšanu pēc Otrā pasaules kara. Krievijas impērija "cērtot logu" uz Eiropu, nekritiski pārņēma poļu–zviedru mantojumu. Latgalieši tomēr cauri gadsimtiem saglabāja kopības sajūtu ar Vidzemi un pie pirmās iespējas līdzīgi citiem latviešu apdzīvotiem novadiem apvienojās vienotā Latvijas valstī. Mūsdienās runas par Latgales autonomiju nav nekas cits kā Latvijas tautas vienotības kā vienas no Satversmē nostiprinātām augstākām vērtībām nepamatots apdraudējums.

[2] "Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai" (Satversmes 2. pants), un tauta 2012. gada 18. novembrī ar ievērojamu balsu vairākumu noraidīja domu, ka blakus latviešu valodai varētu būt vēl kāda cita valoda kā valsts valoda. Tādējādi netika grozīts ne tikai Satversmes 4. panta pirmais teikums ("Valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda."), bet arī 18., 21., 101. un 104. pants, kas paredz valsts valodas ekskluzīvas lietošanas tiesības un pienākumu. Valoda ir katras tautas identitātes pazīme, tādējādi – viena no augstākām vērtībām un uz nacionāliem principiem dibinātas valsts pamats. Valoda līdzīgi kā tiesības dzimst, attīstās un mirst kopā ar tautu. Ja tauta tiesības akceptē kā savu priekšstatu sistēmu, tad valoda kalpo par šo priekšstatu izteiksmes līdzekli. Nosakot paralēli latviešu valodai vēl kādu citu valodu kā valsts valodu, Latvijas Republika zaudēs ne tikai pamatojumu vēsturiskai kontinuitātei, bet arī latviskās identitātes (tautas gara) savdabību. Tā nebūs vairs tā 1918. gada 18. novembrī dibinātā valsts ne pēc mērķiem, ne uzdevumiem,²⁶ lai "[...] izkoptu, pētītu, saglabātu un nodotu nākamajām paaudzēm visu to īpašo, ko pasaules kultūrai un zinātnei ir devusi un var dot latviešu tauta – nacionālo kultūru, mākslu, valodu, literatūru, folkloru, tradīcijas [utt. u. tml.]"²⁷

[3] PSRS izdarītā Latvijas Republikas okupācija ir pierādīts fakts. Ja kāds (kādi) tomēr domā citādi, ir iespējas pievērsties zinātniskai darbībai un censties sameklēt pierādījumus pretējam, bet nevis dibināt politisku partiju ar mērķi uzstāties pret vispārzināmiem faktiem, apdraudot valsts politisko stabilitāti un no tās izrietošo Latvijas valsts pēctecību. Par laimi padomju impērija ir sabrukusi un komunistiskā ideoloģija tās marksistiski ļeņiniskā interpretācijā ir cietusi neveiksmi. Tāpēc jo vairāk nesaprotami ir centieni attaisnot neeksistējošas valsts ar bankrotējušu ideoloģiju prettiesisku rīcību.

[4] Uzņēmuma reģistrs ir valsts iestāde. Jebkurai valsts iestādei ir jāievēro valsts likumi un jāciena valsts atzītas vērtības. Tāpēc Uzņēmumu reģistra 14.03.2013. lēmums Nr. 10-11/18501 par atteikumu reģistrēt politisku partiju, kuras mērķi ir pretēji

Satversmē nostiprinātām Latvijas tautas augstākām vērtībām un vispārzināmiem faktiem, ir pamatots.

[5] Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos u.c. starptautiskos dokumentos paustās atziņas neapšaubāmi ir jāciena. Tomēr jāizvērtē arī šo atziņu attiecināmība uz konkrēti risināmu gadījumu, ievērojot katras valsts individuālos apstākļus – it īpaši vēsturisko pieredzi un demokrātijas attīstības problemātiku. Tāpat ne mazāk būtiski ir izsvērt, vai politiskas diskusijas ceļā vispār ir sasniedzami politiskas partijas mērķi un, ja – nē, tad kādas sekas tas var izraisīt sabiedrībā.

Iveta Kažoka,
biedrības "Sabiedriskās politikas centrs "Providus"" pētniece

Uzskatu, ka Uzņēmumu reģistra 2013. gada 14. marta lēmumā Nr. 10-11/18501 par atteikumu ļaut reģistrēt partijas nosaukumu "Lindermana partija – par dzimto valodu" un izmaiņas partijas programmā ir pieļauts cilvēktiesību pārkāpums. Diemžēl Uzņēmumu reģistrs pārprata savu lomu demokrātiskā sabiedrībā un pieņēma nepareizu lēmumu.

Savā argumentācijā teksta apjoma ierobežojumu dēļ nepieskaršos jautājumam par to, vai Uzņēmumu reģistrs maz ir tiesīgs vērtēt partijas programmas saturu (un, ja tiesīgs, kādā apjomā), kā arī spekulatīvajai hipotēzei par Satversmes kodolu un tā tvērumu, bet apskatīšu lēmumu tikai un vienīgi no cilvēktiesību perspektīvas, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) līdzšinējo praksi un starptautiskajiem standartiem politisko partiju regulēšanas jomā.

[1] Par vispārējiem partiju darbības regulēšanas principiem

Demokrātiskā sabiedrībā ierobežojumus partiju darbībai attaisno tikai īpašas situācijas. Vairākos savos spriedumos ECT ir atkārtojusi tēzi, ka politiskās partijas ir demokrātijai kritiski svarīga biedrošanās forma, tādēļ tādi partiju darbības ierobežojumi, kas pielīdzināmi to aizliegšanai, ietekmē gan biedrošanās brīvību, gan attiecīgās valsts demokrātisko iekārtu (*United Communist Party of Turkey and Others*, § 25–31). Demokrātija nepastāv bez viedokļu daudzveidības – turklāt tā aptver arī tādas idejas, kas kādu var aizskart vai šokēt (*Handyside v. the United Kingdom*, § 49, *Jersild v. Denmark*, § 37).

Jebkura rīcība saistībā ar biedrošanās brīvību, kas nav tieši aizliegta ar likumu, jāuzskata par atļautu. Likumos jābūt prezumpcijai par labu partiju

◀ 11. lpp. [384] Izvērtējot iepriekšminētos argumentus, Konstitucionālo tiesību komisija secina, ka pastāv neaizskarams Satversmes kodols. Tas nozīmē, ka gan vienkāršais konstitucionālais likumdevējs (Saeima), gan kvalificētais konstitucionālais likumdevējs (pilsoņu kopums) ir tiesīgs grozīt Satversmi (arī 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pantu), tomēr tiesīgs grozīt tikai tādā veidā, ka šis grozījums nenonāk pretrunā ar neaizskaramo Satversmes kodolu.

[385] Neaizskaramais Satversmes kodols aptver Latvijas valsts konstitucionālo identitāti, tas ir, valsts valststiesisko identitāti un valsts iekārtas identitāti. Tomēr Satversmes kodolā ietilpst tikai – parasti ļoti neliela – identitātes elementu daļa, kamēr pārējā daļa ir pakļauta konstitucionālā vai vienkāršā likumdevēja regulējumam.

[386] Nosakot Satversmes kodola apjomu, tajā jāietver tikai attiecīgā elementa pati būtiskākā daļa, kas veido tā identitāti. Piemērojams ir *conditio sine qua non* tests, proti, vai bez attiecīgā elementa daļas šis elements var pastāvēt jeb vai, "atņemot" šo daļu, tiek likvidēts pats elements, kaut gan atsevišķas tā daļas var turpināt pastāvēt.

[387] Satversmes kodols ir interpretējams šauri, lai Satversme paliktu iespējami elastīga un varētu tikt piemērota sabiedrības mainīgajām vajadzībām un uzskatiem.

[388] Satversmes kodols nepieļauj tā "aizskaršanu". Tas nozīmē, ka likumīgā un leģitīmā veidā vai procedūrā nedrīkst grozīt un līdz ar to iznīcināt latviešu nācijas izraudzīto un Satversmes kodolā ietilpināto Latvijas valsts konstitucionālo identitāti. Draudi vai mēģinājumi iznīcināt šo identitāti ir pretlikumīgi.

Taču, lai secinātu, vai noticis Satversmes kodola aizskārums, jāņem vērā attiecīgās ietekmes uz valsts konstitucionālo identitāti smagums un intensitāte.

[389] Satversmes kodolā ietilpstošo valsts konstitucionālās identitātes neaizskaramās daļas apjomu var iezīmēt tikai aptuveni, jo to iespējams noteikt nevis abstrakti, bet tikai katrā konkrētā gadījumā.

[390] Valsts valststiesiskās identitātes neaizskaramās daļas elementi ir šādi.

Pirmkārt, Latvijas valsts kā latviešu nācijas nacionāls valsts raksturs ir neaizskarams Latvijas valsts pamats, tās mērķis un jēga. Tas nozīmē arī to, ka valsts iekārtas maiņa, kas atceltu nacionālas valsts virsprincipu, būtu ne vien Latvijas valsts iekārtas identitātes, bet arī Latvijas valststiesiskās identitātes maiņa. Tas attiecas arī uz vārdu "Latvija" valsts nosaukumā.

Otrkārt, Satversmes 3. pantā noteiktā teritorija un teritorijas vienotības princips pilnībā ietilpst Satversmes kodolā un nav maināmi, atsakoties no kādas būtiskas teritorijas daļas.

Treškārt, Latvijas tauta, kas ir Latvijas valsts nesēja valststiesiskā nozīmē, pilnībā ir ietverta Satversmes kodolā. Savukārt Latvijas tautas jēdziena kodolu veido latviešu nācija, kuras pašnoteikšanās ir Latvijas valsts pastāvīgs mērķis un jēga. No tā valstij izriet pienākumi, kuru izpilde tiek veikta nacionālas valsts virsprincipa kā valsts iekārtas elementa kontekstā, lai aizsargātu tautas kontinuitāti un identitāti. ▶ 15. lpp.

veidošanai, darbībai, aizsardzībai pret aizliegšanu, turklāt partiju veidošanos un darbību nevajadzētu ierobežot vai tās aizliegt, izņemot ekstrēmus gadījumus, ko nosaka likums un kas ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā. Šis robežas attiecīgās valsts tiesām un iestādēm jāinterpretē šauri (*Guidelines on Political Party Regulation. Adopted by the Venice Commission at its 84th Plenary Session. Venice, 15–16 October 2010*).

[2] Reģistrēšanas prasība

Politisko partiju reģistrēšana kā priekšnoteikums partijas statusa iegūšanai pati par sevi nav biedrošanās brīvības pārkāpums (*Guidelines on prohibition and dissolution of political parties and analogous measures. Adopted by the Venice Commission at its 41st plenary session (Venice, 10–11 December, 1999)*), tomēr daudzās demokrātiskās sabiedrībās tā vispār netiek prasīta. Lielākoties reģistrēšanās vienkārši ir formalitāte. Piemēram, dažās valstīs reģistrēšanās ir tikai tehnisks nosacījums, kas atkarīgs no partijas pašas izvēles (piemēram, ja tā vēlas aizsargāt savu nosaukumu). Eiropas Padomes dalībvalstu standarti partiju regulēšanas jomā paredz, ka dalībvalstis drīkst noteikt formālas prasības partijas reģistrēšanai – piemēram, noteikumus partijas nosaukumam, teritoriālajai pārstāvniecībai, minimālajam biedru skaitam (*Code of Good Practice in the field of political parties. European Commission for democracy through law (Venice Commission), Adopted by the Venice Commission at its 77th Plenary Session (Venice, 12–13 December 2008) and explanatory report, Adopted by the Venice Commission at its 78th Plenary Session (Venice, 13–14 March 2009)*).

Vienlaikus ECT atteikumu reģistrēt politisku partiju (pirms tā vispār ir uzsākusi darboties!) uzskata par īpaši drastisku ierobežojumu – skat., piemēram, ECT lietu, kur tiesa atzina par cilvēktiesībām neatbilstošu atteikumu reģistrēt Rumānijas komunistisko partiju (*Partidul Comunistilor (Nepeceristi) and Ungureanu v. Romania*). Manā vērtējumā UR atteikums reģistrēt partijas jauno nosaukumu un programmu ir pielīdzināms atteikumam reģistrēt partiju.

[3] Uz kādiem pamatiem drīkst atteikt reģistrēt partiju vai aizliegt partijas darbību, pamatojoties uz tās programmatisko nekonstitucionalitāti?

ECT vairākkārt ir atkārtojusi tēzi, ka demokrātija plaukst vārda brīvības apstākļos. Nav pieļaujams traucēt politisku grupu tikai tādēļ, ka tā vēlas publiski diskutēt par kādas valsts iedzīvotāju grupas apstākļiem vai piedalīties valsts politiskajā dzīvē, lai atbilstoši demokrātiskiem principiem atrastu visiem piemērotu risinājumu.

Partija drīkst arī iestāties par konstitūcijas izmaiņām. Šim izmaiņu piedāvājumam jāatbilst diviem kritērijiem: 1) konstitūcijas maiņai piedāvātajām metodēm jābūt tiesiskām un demokrātiskām; 2) piedāvātajiem

grozījumiem jāatbilst fundamentāliem demokrātijas principiem. Tas ir veids, kā demokrātija sargā sevi, pirmām kārtām, no politiskām kustībām, kuru mērķis būtu totalitāra režīma iedibināšana (*Refah Partisi (the Welfare and Others v. Turkey)*, § 98–99). Tādēļ drīkst ierobežot tādu partiju darbību, kuru līderi vai nu aicina uz vardarbību, vai piedāvā politikas, kas vērstas uz demokrātijas iznīcināšanu, vai arī piedāvā tādu tiesību un brīvību ierobežošanu, kas demokrātijā ir aizsargājamas. (*Yazar and Others v. Turkey*, § 49, *Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*, § 97, *Socialist Party and Others v. Turkey*, § 46–47). Piemēram, ECT ir apliecinājusi, ka drīkst ierobežot tādu partiju darbību, kas pieprasa šariata likumu ieviešanu (*Refah Partisi (the Welfare and Others v. Turkey)*).

Taču partiju "saturiskās" darbības ierobežošanā valsts iestādes nedrīkst pārspīlēt. Radikāli biedrošanās un izpausmes brīvības preventīvi ierobežojumi – pat ja tā ir reakcija uz vārdiem vai uzskatiem, kas varas iestādēm šķiet šokējoši un nepieņemami, un pat ja izvirzītās prasības ir nelegitīmas (tik ilgi, kamēr nav aicinājuma uz vardarbību vai demokrātisko principu noliegumu!) – nodara "lāča pakalpojumu" demokrātijai un paši var kļūt par demokrātijas apdraudējumu (*Case of Association of Citizens Radko & Paunovski v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 76).

Piemēram, ECT ir lēmusi, ka:

1) nedrīkst aizliegt partiju par to vien, ka tā pauž reliģiskas vērtības (*Refah Partisi (the Welfare and Others v. Turkey)*);

2) pat Austrumeiropas reģiona valstis ar visu to smago vēsturi nedrīkst atteikt reģistrēt jaunveidojamu komunistisko partiju par to, ka tā kritizē valsts konstitucionālo un tiesisko kārtību, lai gan tās iecerētā, bet vēl neuzsāktā darbība nebūtu pretrunā fundamentāliem demokrātijas pamatprincipiem (*Partidul Comunistilor (Nepeceristi) and Ungureanu v. Romania*);

3) tas, ka kāda personu grupa aicina (savās runās, demonstrācijās, partijas programmās) uz kādas valsts teritorijas autonomiju vai pat nodalīšanos no attiecīgās valsts, pats par sevi nav drauds valsts teritoriālajai vienotībai vai nacionālajai drošībai (*Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden*, § 97; *Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey*, *Yazar and Others v. Turkey*, § 57 and 58). Arī uz šādām idejām (ja vien to īstenošanā tiek piedāvāts miermīlīgs ceļš!) demokrātiskā, tiesiskā sabiedrībā attiecas izpausmes un biedrošanās brīvību aizsardzība. (*United Macedonian Organisation Ilinden and Others v. Bulgaria*).

Pats par sevi fakts, ka partija iestājas par konstitūcijas maiņu (miermīlīgā ceļā!) nevar būt pietiekams tās aizliegšanai. Tā ir daļa no vārda brīvības (*Guidelines on prohibition and dissolution of political parties and analogous measures. Adopted by the Venice Commission at its 41st plenary session (Venice, 10–11 December, 1999)*).

Uzņēmumu reģistrs 14. martā atteica reģistrēt nosaukuma maiņu un programmas izmaiņas partijai, kuras piedāvātajā programmā nav atrodams neviens no pamatiem, ko Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzītu par pietiekamu tam, lai ierobežotu politiskas partijas darbību. Lai cik daudzus Latvijas iedzīvotājus kaitinātu diskusijas par “oficiālā statusa piešķiršanu krievu valodai”, “vispārēju pilsonības atjaunošanu”, “Latgales iedzīvotāju kustību par sava reģiona autonomiju LR sastāvā” – visi šie jautājumi demokrātiskā sabiedrībā ir leģitīmu pilsonisku diskusiju objekts. Ne šāda programma, ne partijas nosaukums “Lindermana partija – par dzimto valodu” nerada draudus demokrātiskajai valsts iekārtai. Tieši otrādi un šeit atkārtoti citēšu ECT tēzi – radikāli preventīvi pasākumi, lai ierobežotu izpausmes un biedrošanās brīvību (pat ja viedokļi varas iestādī šokē un prasības šķiet neleģitīmas), nodara “lāča pakalpojumu” demokrātijai un paši var kļūt par demokrātijas apdraudējumu (*Case of Association of Citizens Radko & Paunovski v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 76).

Manuprāt, atteikums reģistrēt jauno partijas nosaukumu un programmu ir tieši šāds radikāls preventīvs ierobežojums. Uzņēmumu reģistrs ar savu 14. marta lēmumu par atteikumu reģistrēt partijas nosaukumu un programmu ir nevis novērsis valsts pamatvērtību apdraudējumu, bet, kā reizi, pats kļuvis par šo pamatvērtību apdraudētāju, proti, pārkāptas Satversmē garantētās tiesības uz vārda un biedrošanās brīvību.

Dr.iur. **Inese Libiņa-Egnere**,
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedras
docente un Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājas biedre

Replika par I. Kažokas komentāru:

Jānorāda, ka komentāros minētajos starptautisko cilvēktiesību dokumentos, tajā skaitā Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos, tiešām atrodami argumenti par labu abu pušu viedokļiem, taču, kā jau minēju, jautājums ir sarežģīts un tā ir dilemma, ar kuru saskaras katra demokrātija. Kažokas kundzes argumenti ir pamatoti, taču jāņem vērā, ka ne visi ECT spriedumi, kas minēti viņas komentārā, ir tieši saistīti ar politisko partiju darbību, piemēram, spriedums lietā par *Handyside v the United Kingdom* attiecas uz vārda brīvību kā tādu un nav tieši saistāms ar partijas programmu definēšanu. Tāpat vēlētos uzsvērt, ka Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja ir noteikusi, ka, vērtējot kādas partijas darbības ierobežošanu,

◀ 13. lpp. Ceturtkārt, attiecībā uz suverēno varu konstitucionālais likumdevējs (Saeima un pilsoņu kopums) nav tiesīgs izmantot savas 76.–79. panta pilnvaras, lai pārskatītu satversmes varas īstenošanas rezultātā pieņemto pamatlēmumu, ka suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Tas ietver arī aizliegumu atteikties no Latvijas valstiskās neatkarības un suverenitātes, pievienojoties kādai citai valstij vai kopā ar citām valstīm veidot jaunu valsti starptautisko tiesību izpratnē.

[391] Valsts iekārtas identitātes neaizskaramās daļas elementi ir šādi.

Pirmkārt, attiecībā uz demokrātiskas valsts iekārtas virsprincipu – Satversmes kodols aizsargā tieši šā virsprincipa jēgu, nevis konkrētu tā īstenošanas veidu. Tas ietver iespēju nodrošināšanu tautai brīvi formulēt savu gribu, radīt šim mērķim institucionālo sistēmu, nodrošināt brīvu parlamenta vēlēšanu mehānismu, valdības politisko atbildību parlamentam, valsts pārvaldes pakļautību valdībai, neatkarīgu tiesu varu.

Otrkārt, tiesiskais valsts virsprincips uzliek – Satversmes kodolā ietvertus – pienākumus valsts institucionālo sistēmu balstīt uz valsts varas dalīšanas principu un nodrošināt, ka jebkurai valsts institūcijas darbībai jāatbilst tiesību normām, ievērojot tiesību normu hierarhiju (tiesiskuma principu). Savukārt izpildvaras darbībām, kas konkrēti vērstas pret atsevišķu indivīdu, jābūt pārbaudāmām tiesā, nodrošinot tiesu varas kontroli pār izpildvaru. Cilvēka pamattiesību (tai skaitā 131 mazākumtautību tiesību) nodrošināšanai ir īpaša loma, tomēr ne visas cilvēka pamattiesības un ne pilnā apjomā ietilpst Satversmes kodolā.

Treškārt, attiecībā uz sociāli atbildīgas valsts virsprincipa īstenošanu konstitucionālajam likumdevējam ir īpaši liela rīcības brīvība. Tomēr kā absolūtais minimums tas ietver pienākumu garantēt jebkurai cilvēkam elementāru izdzīvošanu, kas ietver nepieciešamo pārtiku, apģērbu, pajumti, medicīnisko palīdzību. Pie tā ir pieskaitāma arī pamatzglītības nodrošināšana.

Ceturtkārt, nacionālais valsts virsprincips uzliek valstij ne vien negatīvu pienākumu (nedarīt neko tādu, kas varētu vājināt Latvijas latvisko identitāti), bet arī pozitīvus pienākumus to stiprināt. Ne visi šie pozitīvie pienākumi ietilpst Satversmes kodolā, taču tur ietilpst pienākums ne vien tiesiski nodrošināt latviešu valodai valsts valodas statusu (Satversmes 4. pants), bet arī gādāt par to, lai tā patiešām pildītu savu valsts valodas funkciju, tas ir, kalpotu par sabiedrības kopējo saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodu. Satversmes kodolā ietilpst arī pienākums rūpēties par visu latviešu nācijas piederīgo un Latvijas pilsoņu saiknes stiprināšanu ar savu valsti, kā arī veicināt latviešu nācijas kultūru.

[392] Satversmes kodolam ir jābūt nodrošinātai efektīvai procesuāli tiesiskai aizsardzībai, kas izpaužas kā valsts institūciju kompetence vērtēt un nepieļaut tādus iecerētus jaunus likumus vai grozījumus, kas to likvidētu. Svarīga loma uzraudzības īstenošanā ir tiesām, tādēļ ieteicams paplašināt Satversmes tiesas kompetenci [skat. 404]. [...]■

ir jāņem vērā katras valsts individuālie apstākļi un tādējādi piemērotās sankcijas var atšķirties starp dažādām valstīm pat it kā identiskos gadījumos.²⁸ Līdz ar to es aicinātu individuāli izvērtēt katru šādu gadījumu, kā arī rūpīgi izsvērt un interpretēt starptautiskos dokumentos paustās atziņas, ņemot vērā Latvijas īpašo vēstures un demokrātijas attīstības procesu.

Komentārs par UR atziņu:

[1] Tiesiskā valstī jaunveidojamas politiskās partijas iecerētajai darbībai jāpakļaujas konstitucionālajām valsts pamatvērtībām. Gadījumus, kuros partiju reģistra iestādes amatpersona pieņem lēmumu par atteikumu izdarīt ierakstu partiju reģistrā, nosaka Politisko partiju likuma²⁹ 20. panta ceturtdaļa. Šā panta daļa gan *expressis verbis* neparedz, ka Uzņēmuma reģistra valsts notārs varētu atteikt partijas programmas pievienošanu reģistrācijas lietai, ja partijas programmā aprakstītā uz nākotni vērstā partijas publiskā darbība ir vērstā pret valsts pamatvērtībām. Taču arī Satversmes tiesa vairākkārt ir norādījusi, ka gramatiskā iztulkošanas metode ir tikai viena no iztulkošanas metodēm un nav pareizi vadīties vienīgi pēc tiesību normas vārdiskās jēgas.³⁰ Tā Politisko partiju likuma 20. panta ceturtdaļas 1. punkts nosaka, ka lēmumu par atteikumu izdarīt ierakstu partiju reģistrā partiju reģistra iestādes amatpersona pieņem, ja partijas statūtos noteiktais mērķis ir pretrunā ar Satversmi, likumiem vai Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Uzņēmuma reģistra valsts notārs jau savā 2013. gada 14. marta lēmumā Nr. 10-11/18501 izvērsti analizējis Politisko partiju likuma normas un partijas programmas, kurā tiek atspoguļoti partijas darbības principi un tiek noteikti partijas virsmērķi, saistību ar partijas statūtiem, norādot, ka partijas programmas ietvaros tiek izstrādāti partijas statūti, saskaņā ar kuriem tiek sekmēta partijas programmā iekļauto principu un virsmērķu sasniegšana. Līdz ar to, ja partijas programmā aprakstītā uz nākotni vērstā partijas publiskā darbība ir pretrunā ar normatīvajiem aktiem, normatīvajiem aktiem neatbilstoši ir arī citi tiesību akti, kuri izstrādāti, balstoties uz partijas programmu.³¹ Tā kā arī Politisko partiju likuma 2. panta pirmā daļa nosaka, ka partija ir organizācija, kas tiek izveidota, lai cita starpā ar deputātu starpniecību īstenotu partijas programmu, bet šā likuma 7. panta pirmā daļa nosaka: lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi (kas, kā jau minēts, izstrādāti, lai sasniegtu programmā iekļautos principus un virsmērķus), partijai ir tiesības veikt publisku darbību, kas nav pretrunā ar normatīvajiem aktiem, secināms, ka partijas statūtu mērķis nav skatāms atrauti no partijas programmā ietvertajiem virsmērķiem, kuri vēl jo vairāk nedrīkst nonākt pretrunā ar Satversmi, likumiem vai Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.

Turklāt šis jautājums būtu jāskata plašākā, nevis tikai politisko partiju kontekstā. Tā Biedrību un nodibinājumu likuma³² 57. panta pirmās daļas 1. punkts nosaka, ka biedrības darbību, pamatojoties uz tiesas nolēmumu, var izbeigt, ja biedrības darbība ir pretrunā ar Satversmi, likumiem vai citiem normatīvajiem aktiem. Likumdevējs šajā regulējumā ir uzsvēris ikvienas biedrības praktiskās darbības vērtēšanas kritēriju. Proti, tādu darbību nepieļaujamību, kas ir pretrunā ar Satversmi. Tādējādi jāsecina, ka no satversmības viedokļa būtu jāuzsver, ka likumdevēja regulējums aptver arī situācijas, kad jau pie politiskās partijas reģistrācijas ir skaidri redzams, ka partijas darbības sākotnējais mērķis jau ir nostiprināts kā antikonstitucionāla darbība. Tiesiskā valstī būtu jābūt iespējai nocirst tādas darbības iespējamību pašā saknē – pie reģistrācijas. Savukārt pirms Biedrību un nodibinājumu likumā nostiprinātā regulējuma savulaik likuma "Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām"³³ 13. pantā likumdevējs bija noteicis, ka sabiedriskās organizācijas un to apvienības netiek reģistrētas, ja iesniegtie statūti vai programmas dokumenti liecina, ka sabiedriskās organizācijas vai sabiedrisko organizāciju apvienības mērķi vai darbība ir pretrunā ar Satversmi, likumiem vai Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.

[2] Likuma "Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru"³⁴ 18.¹ pants cita starpā nosaka, ka, izskatot iesniegtos dokumentus, Uzņēmumu reģistra valsts notārs pārbauda, vai dokumentiem, kurus reģistrē (pievieno lietai) vai uz kuru pamata izdara ierakstu biedrību un nodibinājumu reģistrā (izņemot gada pārskatus), ir juridisks spēks un vai citas formas prasības atbilst normatīvajiem aktiem, kā arī vai ziņu un noteikumu apjoms un saturs atbilst normatīvajiem aktiem un citiem reģistrācijas lietā esošajiem dokumentiem. Atbilstoši šā likuma 18.⁵ pantam šis noteikums piemērojams arī politisko partiju reģistra vešanai. Autoresprāt, tiesiskā valstī šāda vērtēšanas kompetence nevarētu būt saprotama vienīgi kā formāla rakstura, tas neatbilstu tiesību sistēmas virsmērķim – aizsargāt valsts konstitucionālās pamatvērtības un novērst ikkatru to apdraudējumu.

[3] Satversmes³⁵ 102. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskās organizācijās. Savukārt Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas³⁶ 11. pants noteic, ka jebkuram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību un ka šo tiesību izmantošanu nedrīkst pakļaut nekādiem ierobežojumiem, izņemot tos, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts vai sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai tikumību, vai citu cilvēku tiesības un brīvības.

[4] Satversmes otrās daļas projekta "Par cilvēktiesībām" sagatavošanai izveidotās komisijas projekts paredzēja noteikt, ka "visiem ir tiesības apvienoties politiskās partijās, arodbiedrībās un citās organizācijās, ja vien to mērķi un darbība nav aizliegti ar likumu. Tālākajā normas apspriešanas gaitā šis teksts piedzīvoja vienīgi redakcionālus labojumus un precizējumus, cita starpā tika svītrots nosacījums – "ja vien to mērķi un darbība nav aizliegti ar likumu". Nosacījums esot svītrots, lai izvairītos no atkārtošanās ar Satversmes 116. pantā noteikto.³⁷ Kā norādījis šā Satversmes panta zinātniskais komentētājs J. Neimanis, biedrošanās brīvība tiek ierobežota jau personu apvienības veidošanas stadijā. Likumi aizliedz biedrībai noteikt mērķus, uzdevumus un darbības metodes, kuri būtu pretrunā ar Satversmi, likumiem vai Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem. Ierobežojumam ir jāsasniedz leģitīms mērķis, proti, saskaņā ar Satversmes 116. pantu tam jāaizsargā būtiskākās vērtības – citu cilvēku tiesības, demokrātiska valsts iekārta, sabiedrības drošība, labklājība vai tikumība. Ierobežojumam ir jābūt nepieciešamam demokrātiskā sabiedrībā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa par leģitīmu mērķi, piemēram, ir atzinusi valsts teritoriālo integritāti un nacionālo drošību.³⁸

[5] Eiropas Padomes rezolūcijā Nr. 1308 (2002)³⁹ Parlamentārā asambleja ir noteikusi, ka jautājums par politisko partiju darbības ierobežošanu ir ļoti sarežģīts. Tā ir dilemma, ar kuru saskaras ikviena demokrātiska valsts – no vienas puses, ekstrēmistu partiju ideoloģija bieži ir pretrunā ar demokrātijas un cilvēktiesību principiem, bet, no otras puses, katrai demokrātiskai valstij ir pienākums garantēt maksimālu izteiksmes un pulcēšanās brīvību. Tādējādi katrai demokrātijai ir jāatrod veselīgs līdzsvars, izvērtējot šādu partiju draudus valsts demokrātiskajai sistēmai un nodrošinoties ar aizsargmehānismiem. Šādi mehānismi tiek iestrādāti nacionālajos tiesību aktos. Piemēram, Latvijā, lai dibinātu jaunu partiju, minimālais biedru skaits ir 200, kamēr Lietuvā, Baltkrievijā un Igaunijā tas ir attiecīgi 400, 500 un 1000.⁴⁰ Tādēļ Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja savos secinājumos par politisko partiju ierobežošanu un aizliegšanu Eiropas Padomes dalībvalstīm rekomendē šo iespēju izmantot tikai īpašos gadījumos, kad partijas darbība apdraud sabiedrisko drošību un valsts demokrātisko, konstitucionālo sistēmu.⁴¹ Tāpat, piemēram, Vācijas konstitūcija aizliedz politiskās partijas, kuru mērķi un biedru darbība ir vērsta pret tās konstitucionālo sistēmu. Francijas konstitūcija noteic, ka politiskajām partijām ir jāciena nacionālā suverenitāte. Kā atzinusi Venēcijas komisija, citu valstu konstitūcijas, kā, piemēram, Krievijas, Francijas, Bulgārijas, Slovākijas, Turcijas, Moldovas, īpaši aizsargā valsts teritoriālo integritāti.⁴²

[6] Praksē politisko partiju ierobežošana un aizliegšana nav retums. Pirmais gadījums Eiropas Cilvēktiesību komisijai tika iesniegts jau 1957. gadā, kad tā aizliedza Vācijas Federatīvās Republikas Komunistiskās partijas darbību, jo tās mērķis bija izveidot uz padomju sociālistiskajām vērtībām un proletariāta diktatūru balstītu sabiedrību.⁴³ Savukārt 2001. gadā Vācijas Federatīvā Konstitucionālā tiesa mēģināja apturēt Nacionāldemokrātu partijas darbību par ultralabēju uzskatu paušanu un mērķiem. 1998. gadā Amsterdamas reģionālā tiesa aizliedza *National Volkspartij*, kura tika atzīta par vainīgu rasu diskriminācijas, naida kurināšanas un ksenofobijas veicināšanā.⁴⁴ Taču par zināmu "rekordisti" partiju aizliegšanā varētu dēvēt Turciju. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka Turcijai nav bijis tiesību aizliegt Sociālistiskās partijas darbību 1992. gadā,⁴⁵ Demokrātu partijas darbību 1994. gadā⁴⁶ un Brīvības un demokrātijas partiju 1999. gadā,⁴⁷ jo visos no iepriekšminētajiem gadījumiem partiju mērķi un darbība neradīja nekāda veida draudus Turcijas nacionālajai vienotībai un teritoriālajai integritātei. Tādējādi Turcija bija pārkāpusi Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11. pantu. Taču, piemēram, 2001. gada Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums atzina Turcijas tiesības aizliegt Labklājības partijas darbību, jo tā iestājās par šariata likumu ieviešanu Turcijā, tādējādi graujot tās demokrātiskos pamatus, sekulārās vērtības un vienotu tiesisko sistēmu.⁴⁸ "Demokrātija nav vairākuma vara, bet gan tiesiskuma vara," – sociologs G. Gurvičs. Tādējādi noteiktu demokrātisku vērtību uzturēšana var prasīt atsevišķu politisko partiju aizliegšanu, neatkarīgi no to vēlēšanu skaita.⁴⁹

[7] **Secinājums:** Tiesiskā valsti jaunveidojamas politiskās partijas iecerētajai darbībai jāpakļaujas konstitucionālajam valsts pamatvērtībām. Izvērtējot Politisko partiju likuma 20. panta ceturtais daļas 1. punktu (lēmumu par atteikumu izdarīt ierakstu partiju reģistrā partiju reģistra iestādes amatpersona pieņem, ja partijas statūtos noteiktais mērķis ir pretrunā ar Satversmi, likumiem vai Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem) kopsakarā ar citām šā likuma, Satversmes un citu likumu normām, kā arī ņemot vērā starptautisko tiesību dokumentos paustās atziņas, ir iespējams noskaidrot šī tiesiskā regulējuma patieso jēgu un mērķi, kas, autoresprāt, ir nevis vērtēt tikai politiskās partijas konkrēta dokumenta (statūtu) atbilstību Satversmei un likumiem, bet kopumā vērtēt un nepieļaut tādu politisko partiju darbību, kuras mērķi ir vērsti pret Satversmē nostiprinātajām valsts pamatvērtībām.

[8] Satversmes tiesa lietā Nr. 2006-05-01 ir norādījusi, ka Latvijas valsts kompetence Satversmē ir izsmeļoši sadalīta starp tajā minētajām valsts varas konstitucionālajām institūcijām – Latvijas pilsoņu

kopumu, Saeimu, Valsts prezidentu, Ministru kabinetu, Valsts kontroli, tiesām un Satversmes tiesu. Latvijas valsts kompetenci valsts varas konstitucionālās institūcijas var īstenot pašas vai arī var izveidot šim nolūkam, piemēram, valsts pārvaldes iestādes. Līdz ar to visos sabiedrības un valsts dzīves jautājumos, ciktāl to tiesiskais regulējums pamatojas Satversmes prasībās, kādai no valsts varas konstitucionālajām institūcijām vai to izveidotajām valsts pārvaldes iestādēm ir kompetence rīkoties un risināt attiecīgo jautājumu.⁵⁰

Tātad Satversmei atbilst tikai tāda tiesiskā situācija, ka vismaz vienai valsts varas konstitucionālajai institūcijai vai tās izveidotai valsts pārvaldes iestādei ir pienākums nodrošināt Satversmes prasību ievērošanu. Turklāt ikviens valsts institūciju veiktas tiesību piemērošanas jautājums ir pakļauts tiesu varas kontrolei, kas garantē Satversmei atbilstošu tiesību normu piemērošanu.⁵¹

Prof. Dr. iur. h.c. **Egils Levits**,
Konstitucionālo tiesību komisijas priekšsēdētājs,
Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis,
bijušais Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesis

Uzņēmumu reģistra atziņas satur būtiskus juridiskus apsvērumus par Latvijas valsts pārvaldes iestāžu kompetenci un uzdevumiem tiesiskas valsts aspektā, par Satversmes kodolu, kā arī par valsts teritoriālo vienotību un tās nacionālo raksturu. Šeit īsumā tomēr komentēšu vienīgi pirmos divus aspektus – tātad jautājumu par Uzņēmuma reģistra kompetenci pārbaudīt reģistrējamās partijas mērķus un jautājumu par šīs tiesiskās pārbaudes kritēriju – Satversmes kodolu. Savukārt jautājumu par to, kas tieši konkrētajā konstelācijā ietilpst Satversmes kodolā, kā arī jautājumu par tiesiskajām sekām, kas izriet no tā, ja Uzņēmumu reģistrs konstatē, ka reģistrējamās partijas mērķis ir pretrunā ar Satversmes kodolu, es šajā īsajā komentārā neapskatīšu, jo tas prasītu daudz plašāku, dziļāku un diferencētāku analīzi, kas šajā formātā nav iespējama.

[1] Uzņēmumu reģistra kompetence pārbaudīt reģistrējamās politiskās partijas mērķus

Pirmais jautājums ir, vai Uzņēmumu reģistrs reģistrācijas procedūras ietvaros var vērtēt attiecīgās organizācijas programmatisko dokumentu atbilstību tiesību normām.

Atbilde ir dota Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punktā:⁵² “(4) Lēmumu par atteikumu izdarīt ierakstu partiju reģistrā partiju reģistra iestādes amatpersona pieņem, ja:

1) partijas statūtos noteiktais mērķis ir pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmi, likumiem vai Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.”

Šī norma uzdod “reģistra iestādes amatpersonai”, t.i., attiecīgajai Uzņēmumu reģistra amatpersonai (valsts notāram), pārbaudīt partijas statūtu atbilstību “Satversmei, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskiem līgumiem”.

Lai arī likumā ir minēti tikai partijas “statūti”, tie nav vērtējami atrauti no partijas programmas, jo partijas statūti, kas nosaka partijas organizatorisko struktūru un darbību, ir tikai partijas programmas īstenošanas instruments. Partijas statūti tiek izmantoti, lai īstenotu partijas programmu. Statūtos noteiktais mērķis parasti ir plašāk izvērstā programmā, un tādēļ programma (vai citi partijas pamatdokumenti) ir jāņem vērā, lai izzinātu statūtos noteiktā mērķa saturu, tā būtību.

Tātad likuma 20. panta 4. daļas 1. punktā minētais “partijas mērķis” var tikt noteikts, Uzņēmuma reģistra amatpersonai ne tikai izlasot partijas statūtus, bet arī ņemot palīgā partijas programmu, varbūt arī citus partijas pamatdokumentus, kas šo mērķi izvērsē un paskaidro tuvāk.

Šo rezultātu apstiprina arī šāds apsvēruma. Iepriekš norādītās likuma normas mērķis ir nepieļaut antikonstitucionālas partijas (par šo jēdzienu skat. tālāk 2. punktu) reģistrāciju. Ja šo normu interpretētu tikai tīri gramatiski, tad tas pieļautu tās pārāk vienkāršotu apiešanu. Partija, kuras mērķis būtu pretrunā ar šo likuma normu, varētu vienkārši formāli izslēgt šo savu prettiesisko mērķi no partijas pamatdokumenta ar nosaukumu “statūti”, vienlaikus pārnesot to uz citu pamatdokumentu ar nosaukumu “programma”, “manifests” vai vēl citādu apzīmējumu.

Pret likuma normu ir jāizturas nopietni, un dažādi sofistiski “triki”, kas bieži balstās tikai uz likuma normas vārdisko nozīmi, nav akceptējami. Tādēļ likuma normu šeit nevar interpretēt tikai gramatiski, bet jālieto arī citas, it sevišķi teleoloģiskā interpretācijas metode. Tātad jāskatās, kāda ir šīs likuma normas jēga. Atbilde ir, ka tās jēga ir nepieļaut tādas partijas reģistrāciju, kuras mērķi ir prettiesiski (ko tas konkrēti nozīmē, skat. III punktā).

[2] Politiskās partijas mērķu pārbaudes apjoms

Kad ir noskaidrota Uzņēmumu reģistra piekritība un pienākums vērtēt reģistrējamās partijas mērķus, tālāk valsts notāram saskaņā ar minēto likuma normu ir jāpārbauda, vai šis mērķis ir vai nav pretrunā ar tur minētajām tiesību normām.

Šī ir juridiska pārbaude. Tā pēc būtības neatšķiras no jebkuras citas iestādes veiktas pārbaudes, vai kādas privātpersonas darbība vai darbības mērķis (mērķis ir vērst uz darbību) ir vai nav pretrunā ar tiesību normām. Tas ir jurista, it sevišķi valsts pārvaldes jurista, un citu amatpersonu ikdienas darbs. Likuma

norma uzliek Uzņēmumu reģistra amatpersonai pienākumu pārbaudīt, vai partijas mērķis nav pretrunā arī ar Satversmi. Te jāatzīmē, ka aplams ir dažkārt paustais uzskats, ka Satversmes pārbaude ir tikai Satversmes tiesas ziņā, bet valsts pārvaldes amatpersonas Satversmi nevar interpretēt. Jebkura tiesību normas piemērošana automātiski nozīmē tās interpretēšanu – piemērot tiesību normu, to neinterpretējot, loģiski nav iespējams. Tātad ikvienai valsts amatpersonai, un jo sevišķi valsts pārvaldes amatpersonai, piemērojot jebkādu tiesību normu, ir jāņem vērā Satversme.

Tas automātiski nozīmē, ka viņai jāsaprot Satversmes saturs, tātad tā jāinterpretē. Turklāt interpretācija nenozīmē Satversmes izlasīšanu un tās tīri gramatiski izpratni; tieši Satversmes lakonisma dēļ šī metode parasti pie rezultāta nenoved. Lai pareizi izprastu Satversmi un tātad spētu to ievērot, kas ir jebkuras valsts amatpersonas pienākums, ir jāizprot Satversmes jēga un būtība, vispārējo principu sistēma, uz kuras balstās tās teksts, kurš veido Satversmes rakstīto (jeb redzamo) daļu. Šajā gadījumā Uzņēmumu reģistra amatpersonai likums ir uzdevis vairāk: ne tikai pašai ievērot Satversmi (un visu tiesību normu hierarhiju), bet arī pārbaudīt, vai trešās personas – politiskās partijas – darbības mērķi atbilst Satversmei, kā arī likumiem, Latvijai saistošiem starptautiskiem līgumiem.

Tātad šī kontrole ir atsevišķs pārbaudes punkts, kas Uzņēmumu reģistra amatpersonai ir jāveic, pieņemot lēmumu par attiecīga administratīva akta (reģistrācijas lēmuma) izdošanu. Tā kā runa ir par reģistrējamās partijas darbības mērķiem, tad šeit nekāda "formāla" pārbaude nav iedomājama: vai nu šie mērķi atbilst Satversmei, vai arī neatbilst.

Tā kā lielajā vairumā gadījumu šis jautājums nav problemātisks, tad šī pārbaude reāli ir jāveic tikai pamatotu šaubu gadījumā. Tomēr amatpersona nedrīkst būt pavirša un šādas pamatotas šaubas "palaist garām" vai arī veikt pārbaudi tikai "formāli". Šāda rīcība nozīmētu nolaidīgu savu pienākumu pildīšanu ar visām no tām izrietošām sekām.

Tātad jākonstatē, ka Uzņēmumu reģistra amatpersona ir ne vien tiesīga, bet tai ir likumā noteikts pozitīvs pienākums (šaubu gadījumā) pārbaudīt, vai politiskās partijas mērķi atbilst tiesību normām, it sevišķi Satversmei.

[3] Pārbaudes kritērijs: Satversmes kodols

Tomēr tad, ja šaubas par reģistrējamās partijas mērķu tiesiskumu ir pamatotas, šī juridiskā pārbaude ir visai kompleksa. Šī pārbaude automātiski (!) noved pie jautājuma par Satversmes kodolu.

Vispirms jākonstatē: ja kāds mēģinātu interpretēt Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punktu gramatiski, t.i., tādā veidā, kā tas no valodas viedokļa

ir formulēts – ka politiskās partijas mērķim ir jāatbilst "Satversmei, likumiem vai Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem", tad šāda izpratne būtu pretrunā ar Satversmes 1. pantā noteikto demokrātisko valsts iekārtu. Tas izriet no politikas procesa būtības: liela daļa demokrātiskās politikas ir tieši cīņa par pastāvošo likumu, dažkārt arī konstitūcijas maiņu. Piemēram, ja kāda partija Latvijā gribētu ieviest progresīvo nodokļu likmi, tad tas nozīmētu pastāvošo nodokļu likumu maiņu; ja kāda partija gribētu ieviest prezidiāldemokrātiju, tad tas nozīmētu Satversmes maiņu.

Saprotams, ka šādi Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punktu izprast nedrīkst. Šajā gadījumā likuma piemērotājam jālieto teleoloģiskās redukcijas metode,⁵³ lai likuma plašo tvērumu reducētu uz to apjomu, kas saskan ar juridiskā spēka hierarhijā augstākstāvošām tiesību normām: Attiecībā uz šajā normā minētajiem "likumiem"⁵⁴ tas nav tik problemātiski: ja likums ir tverts pārāk plaši, tad tā tvērumu ar teleoloģiskās redukcijas metodes palīdzību var tikt reducēts tik tālu, cik to pieļauj Satversme (konstitūcijai atbilstoša interpretācija⁵⁵).

Bet kā ir ar pašu Satversmi? Vai politiskā partija, kas savā programmā paredz punktus, kuru īstenošanai nepieciešamas Satversmes izmaiņas (vienalga, kā vairākums tās vērtē), piemēram, ieviest prezidiāldemokrātiju pašreizējās parlamentārās demokrātijas vietā,⁵⁶ saskaņā ar Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punktu nedrīkstētu tikt reģistrētas, jo tās mērķis būtu pretrunā ar spēkā esošajiem Satversmes regulējumiem, tātad pretrunā ar Satversmi?

Protams, ekstrēmi tiesībpozitīvisi, kas pieprot un tādēļ atzīst tikai pašu vienkāršāko, t.i., gramatisko interpretāciju, teiktu, ka šis likuma noteikums nozīmē, ka politiskās partijas nedrīkst iestāties par nekādiem Satversmes grozījumiem. Taču tas bez šaubām būtu pretrunā ar Satversmes 1. pantu. Tas būtu pretrunā arī ar Satversmes 76.–79. pantu (kas paredz Satversmes grozīšanas iespēju) saistībā ar 102. pantu – lai Satversmes grozīšanas iespēju īstenotu, nepieciešamas politiskas debātes un aktivitātes, kurās saskaņā ar Satversmes 102. pantu var piedalīties arī politiskās partijas (tas ir politisko partiju tiešais uzdevums). Tātad šāda Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punkta primitīva, gramatiska interpretācija nav pieļaujama – tā pati par sevi būtu antikonstitucionāla.

Līdz ar to vienīgais saprātīgais risinājums ir, tāpat kā pie tur minētā jēdziena "likums", veikt jēdziena "Satversme" (kontekstā: "Lēmumu par atteikumu izdarīt ierakstu partiju reģistrā partiju reģistra iestādes amatpersona pieņem, ja partijas statūtos noteiktais mērķis ir pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmi") teleoloģisko redukciju. Tas nozīmē Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punktā lietotā jēdziena

“Satversme” tvēruma redukciju. Tātad šis noteikums būtu jāinterpretē tā, ka tur lietotais jēdziens “Satversme” aptver nevis visu rakstīto Satversmi, visus tās 116. pantus, bet gan tikai... Jā, bet gan tikai ko?

Varbūt šis jēdziens reducējams uz to, ka ar “Satversmi” ir domāti tikai tie pieci panti, kas ietilpst valsts konstitucionālajā pamatā (1.–4., 6. un 77. pants)?

Tādā gadījumā tas nozīmētu, ka nevarētu tikt reģistrēta partija, kas kā savu mērķi vēlētos panākt, ka Satversmes 6. pantā noteiktās proporcionālās vēlēšanu sistēmas vietā tiktu ieviesta mažoritāra sistēma.

Bet vai tas būtu ļoti kaitīgi Latvijas valstij? Vai tas būtu demokrātijas noliegums? Vienalga, kā uz šo jautājumu skatās pēc būtības, taču neregistrēt partiju, kura iestājas par mažoritāro vēlēšanu sistēmu (vai cits piemērs – neregistrēt partiju, kura vēlētos papildināt Satversmes 4. pantu, kurā ir noteikts valsts karogs, arī ar norādēm uz pārējiem valsts simboliem – himnu un ģerboni), būtu nevēlami. Šādi likumu interpretēt tātad nevar.

Saprātīga atbilde uz šeit būtisko jautājumu, kas jāsaprot ar Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punktā lietoto jēdzienu “Satversme”, ir tikai viena: ar to jāsaprot nevis visa Satversme, bet gan tikai un vienīgi Satversmes kodols. Satversmes kodols (jeb valsts konstitucionālā identitāte) aptver valsts identitāti un valsts iekārtas identitāti.⁵⁷ Ka kāds arī par to nav īpaši domājis vai to (vēl) nezina – katrai valstij, tajā skaitā arī Latvijai, ir sava konstitucionālā

identitāte; to respektē arī Eiropas Savienība.⁵⁸

Neviens nav tiesīgs – ne vien ar nelegāliem, bet arī ar legāliem līdzekļiem – likvidēt (pašreizējo) Latvijas valsti, likvidējot vai būtiski mainot kādu no valsts identitāti konstituējošiem kritērijiem, vai likvidēt tās demokrātisko valsts iekārtu, likvidējot vai būtiski mainot kādu no demokrātijas identitāti veidojošajiem pamatprincipiem.

Citvārdos – Satversmes kodols aizsargā Latvijas valsti un demokrātiju (tajā pašā laikā nekādā ziņā nekavējot valsts un demokrātijas evolūciju).

2006. gadā, formulējot jēdzienu “Satversme” Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punktā, likumdevējs nav gribējis radīt acīmredzami antikonstitucionālu, nedemokrātisku normu. Šādu jaunprātību likumdevējam nevar piedēvēt. Ja Saeimas vairākums tiešām to būtu gribējis, tad vismaz daļa deputātu būtu šo jautājumu problematizējuši. Tā kā tobrīd Latvijas tiesību zinātne un judikatūra vēl nebija pievērsusies Satversmes kodola jautājumam (jo nebija aktuālas vajadzības tam pievērsties) un Satversmes kodols kā juridiski tehnisks apzīmējums vēl nebija ieviests,⁵⁹ tad likumdevējs, lai arī lietodams apzīmējumu “Satversme”, ar to apzināti vai neapzināti vēlējas šajā likuma normā ietvert nevis visu Satversmi, bet gan tikai Satversmes neaizskaramo daļu – tātad pēc būtības Satversmes kodolu.

Tas, ka Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punkts teleoloģiski ir jāinterpretē tā, ka ar jēdzienu

¹ Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf.

² Centrālās vēlēšanu komisijas 2012. gada 1. novembra lēmums Nr. 6 “Par parakstu vākšanu likuma “Grozījumi Pilsonības likumā” ierosināšanai”. Pieejams: http://web.cvk.lv/pub/upload_file/6.pdf, 18. punkts.

³ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras 2012. gada 24. septembra atzinums. Pieejams: http://web.cvk.lv/pub/upload_file/Viedoklis_LU_Juridiska_fakultate_publicesana1.pdf.

⁴ Rīgas Juridiskās augstskolas 2012. gada 24. septembra atzinums. Pieejams: http://web.cvk.lv/pub/upload_file/Viedoklis_Rigas%20Juridiska%20augstskola_publicesana1.pdf.

⁵ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013. gada 11. februāra lēmuma lietā Nr. SA-1/2013 11. un 18. punkts. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=254825>.

⁶ Turpat, 18. punkts.

⁷ Satversmes tiesas 2012. gada 19. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01, 13.4. punkts. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/lem_tiesv_izb_2012-03-01.pdf.

⁸ Plašāk skat.: Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Jurista Vārds, 6.11.2012., Nr. 45(744), 11.–27. lpp.

⁹ Komisijas viedokļa 122., 145.–160. punkts.

¹⁰ Димитров А. Ядерная юриспруденция. Pieejams: <http://rus.delfi.lv/news/daily/versions/aleksej-dimitrov-yadernaya-yurisprudenciya.d?id=42782144>, 29.11.2012.

¹¹ Statkus S., Amoliņa D. Piezīmes par “Satversmes lasīšanu Satversmes tiesā”. Jurista Vārds, 3.07.2012., Nr. 27(726), 8. lpp.

¹² Satversmes tiesas 2012. gada 19. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/lem_tiesv_izb_2012-03-01.pdf. Lēmuma 18.3. punkts.

¹³ Sal.: Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013. gada 20. februāra lēmuma lietā Nr. SA-1/2013 7. punkts. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=255140>.

¹⁴ Barak A. The Judge in a Democracy, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 20–23.

¹⁵ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana, Rīga: Ratio iuris, 2005, 90.–91. lpp.

¹⁶ Skat. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1998. gada 30. janvāra spriedumu lietā “United Communist Party of Turkey and others v. Turkey”, 1998. gada 25. maija spriedumu lietā “Socialist party and others v. Turkey”, 1998. gada 10. jūlija spriedumu lietā

“Sidiropoulos and others v. Greece”, 2001. gada 2. oktobra spriedumu lietā “Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria” un 2003. gada 13. februāra spriedumu lietā “Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey”.

¹⁷ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 90. lpp.

¹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 13. februāra sprieduma lietā “Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey” 101. punkts.

¹⁹ Kommers D.P. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany, Second Edition. Durham and London: Duke University Press, 1997, p. 45–46.

²⁰ Komisijas viedokļa 6. punkts.

²¹ Plašāk skat.: Pleps J. Latvijas valstiskuma pamats, Jurista Vārds, 4.09.2012., Nr. 36(735), 17.–20. lpp.

²² Komisijas viedokļa 139. un 144. punkts.

²³ Sal.: Komisijas viedokļa 238.–239. punkts. Plašāk skat. Viedokļa VI sadaļu.

²⁴ Bez baltiem Latvijas zemi vēsturiski apdzīvo arī lībieši – autora piebilde.

²⁵ Sautka arī par Polju Infantiju, kas izveidojās, pamatojoties uz Altmarkas pamiera līguma starp Poliju un Zviedriju. Skat.: Lazdiņš J. Baltijas zemnieku privāttiesības (XIX gs.). Rīga: Turības Biznesa Augstskola, 2000, 41. lpp.

²⁶ Skat.: Schlosser H. Grundzüge der neueren Privatrechtsgeschichte, Rechtsentwicklungen im europäischen Kontext. 9. Auflage. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2001, 144., 145. lpp., ISBN 3-8252-0882-6; vai Lazdiņš J. Vēsturiskā tiesību skola un Latvija. No: Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne, 2006, Nr. 703, 23. lpp., ISBN 9984-802-08-6.

²⁷ Skat., piem., Latvijas Universitātes kā valsts dibinātas augstskolas Satversmes 2.1.–2.4. pantā iekļautos mērķus un uzdevumus. 10.10.2002. likums “Par Latvijas Universitātes Satversmes grozījumiem”. Pieejams: <http://www.lukumi.lv/doc.php?id=67586>.

²⁸ Council of Europe, Parliamentary Assembly. Resolution 1308 (2002) Restrictions on Political Parties in the Council of Europe Member States. Pieejams: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/ERES1308.htm>.

²⁹ Politisko partiju likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 7.07.2006., Nr. 107.

³⁰ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 19. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01. Skat. arī Satversmes tiesas 2005. gada 22. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2004-25-03. Pieejami: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19>.

³¹ Latvijas Republikas Uzņēmuma reģistra 2013. gada 14. marta lēmums Nr. 10-11/18501. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=255477>.

³² Biedrību un nodibinājumu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 14.11.2003., Nr. 161.

³³ Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām: LR likums. Ziņotājs, 14.01.1993., Nr. 1.

“Satversme” tur ir domāts tikai un vienīgi Satversmes kodols, izriet arī no šīs normas jēgas un mērķa. Šī norma ir likumdevēja vēlmes izpaušme aizsargāt Latvijas valsti un demokrātisko valsts iekārtu no tās apdraudošām politiskām partijām, bet nevis ierobežot politisko procesu demokrātijas ietvaros.

Ja arī pirms Otrā pasaules kara dominējošā tīri formalistiskā pieeja demokrātijai šādu apdraudējumu uzskatīja par demokrātijas izpaušmi,⁶⁰ tad mūsdienās moderna, sevi cenoša un pašapzinīga demokrātiska valsts to vairs nevar pieļaut. Tā balstās uz “pašaizsargājošās demokrātijas” principu, kas pieļauj zināmus ierobežojumus personām un organizācijām, ja tās apdraud valsti vai tās demokrātisko valsts iekārtu.⁶¹ “Pašaizsargājošās demokrātijas” principu ir akceptējusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa.⁶²

Protams, “pašaizsargājošās demokrātijas” princips, piemērojot to konkrētā gadījumā, kā izņēmums ir interpretējams šauri. Taču te es runāju nevis par konkrētu gadījumu, bet gan par Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punkta regulējuma jēgu. Tā ir skatāma “pašaizsargājošās demokrātijas” principa gaismā. Šim regulējumam, no vienas puses, ir jāaptver valsts identitātes un valsts iekārtas identitātes (tātad Satversmes kodola) apdraudējums, kas izriet no politiskām partijām, bet, no otras puses, tas nedrīkst kavēt politiskās partijas iestāties par Satversmes grozījumiem – vienalga, kādi tie būtu, ja vien tie neapdraud Satversmes kodolu.

[4] Secinājumi

1. Politisko partiju likuma 20. panta 4. daļas 1. punkta regulējums ir acimredzams apstiprinājums tam, kas valsts – ja vien tā ir gatava sevi aizsargāt, kas ir modernas demokrātiskas valsts pienākums – nevar iztikt bez savas konstitucionālās identitātes priekšstata (ko tagad apzīmē par Satversmes kodolu) pat tad, ja attiecīgā brīdī tiesību zinātne šādu jēdzienu vēl nebija izstrādājusi.

2. Šis regulējums nosaka Satversmes kodolu kā kritēriju partijas mērķu tiesiskuma pārbaudei: reģistrācija ir atsakāma tikai tad, ja partijas mērķis ir pretrunā ar Satversmes kodolu (un tātad nevis pretrunā ar citiem Satversmes regulējumiem un principiem vai vienkāršiem likumiem). Šis normatīvais regulējums ir viena no “pašaizsargājošās demokrātijas” principa izpaušmēm.

3. Uzņēmumu reģistram šaubu gadījumā ir jāpārbauda pēc būtības, vai partijas mērķis nav pretrunā ar Satversmes kodolu.

4. Konkrētajā gadījumā, pārbaudot partijas mērķi, vai tas nav pretrunā ar Satversmes kodolu, Uzņēmumu reģistrs katrā ziņā procesuāli ir rīkojies pilnīgi korekti. Neatkarīgi no konkrētās lietas galīgā iznākuma (tātad no atbildes uz jautājumu, vai šajā gadījumā partijas mērķis patiešām aizskar Satversmes kodolu un kādas konkrētā gadījumā būtu tiesiskās sekas, ja šāds aizskārums tiktu konstatēts), Uzņēmuma reģistra lēmums ir svarīgs piensums Latvijas valststiesību dogmatikas attīstībā un valsts būtības izpratnes veicināšanā. ■

³⁴ Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru: LR likums. Ziņotājs, 6.12.1990., Nr. 49.

³⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR likums, 15.02.1922., Latvijas Vestnesis, 1.07.1993., Nr. 43.

³⁶ Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vestnesis, 13.06.1997., Nr. 143/144.

³⁷ Neimanis J, 102. Ikvienam ir tiesības apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskās organizācijās. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vestnesis, 2011.

³⁸ Turpat.

³⁹ Council of Europe, Parliamentary Assembly, Resolution 1308 (2002) Restrictions on Political Parties in the Council of Europe Member States. Pieejams: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/ERES1308.htm>.

⁴⁰ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures. Pieejams: www.osce.org/odihr/37820.

⁴¹ Council of Europe, Parliamentary Assembly, Resolution 1308 (2002) Restrictions on Political Parties in the Council of Europe Member States. Pieejams: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/ERES1308.htm>.

⁴² European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures. Pieejams: www.osce.org/odihr/37820.

⁴³ Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1957. gada 20. jūlija spriedums lietā Nr. 250/57 Communist Party of Germany v. Federal Republic of Germany, Yearbook I, p. 222.

⁴⁴ Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Report, Doc. 9526 (17 July 2002) Restrictions on Political Parties in the Council of Europe Member States. Rapporteur: Mr Dreyfus-Schmidt.

⁴⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 26482/95 Socialist Party of Turkey (STP) and others v. Turkey. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65997>.

⁴⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 10. decembra spriedums lietā Nr. 25141/94 Affaire Dicle pour le parti de la démocratie (DEP) c. Turquie. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65370>.

⁴⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999. gada 8. decembra spriedums lietā Nr. 23885/94 Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58372>.

⁴⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 13. februāra spriedums lietā Nr. 41340/98 41342/98 41343/98 41344/98 Case of Refah Partisi (The Welfare Party) and others v. Turkey. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60936>.

⁴⁹ Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Report, Doc. 9526 (17 July 2002) Restrictions on Political Parties in the Council of Europe Member States, Rapporteur: Mr Dreyfus-Schmidt.

⁵⁰ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 19. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01, Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19>. Skat. arī: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedumu lietā Nr. 2006-05-01, Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19>.

⁵¹ Turpat.

⁵² Latvijas Vestnesis, 2006, 7.07.2006., Nr. 107

⁵³ Par teleoloģisko redukciju skat. plašāk: Neimanis J, Ievads tiesībās, Rīga, 2004, 182.–186.l pp.

⁵⁴ Starptautisko līgumu problēma šī komentāra ierobežotā apjoma dēļ šeit netiks apskatīta.

⁵⁵ Par konstitūcijai atbilstošu interpretāciju skat. plašāk: Neimanis J, Ievads tiesībās, Rīga, 2004, 156. lpp.

⁵⁶ Tas nozīmētu grozījumus vismaz Satversmes III nodaļas noteikumos.

⁵⁷ Skat. plašāk: Konstitucionālo tiesību komisijas 17.9.2012. Viedoklis par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Grām.: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vestnesis, 2012, 35.–155. lpp. Pieejams arī: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pd.

⁵⁸ Skat. plašāk: L'identité constitutionnelle saisie par les juges en Europe. Sous la direction de Laurence Burgorgue-Larsen. Paris: Editions A. Pedone, 2011.

⁵⁹ Tāpat kā Latvijas kvantitatīvi ļoti nelielajā valststiesību zinātnē joprojām vēl nav aptvertas arī daudzas citas valststiesību jomas. Par Latvijas valststiesību zinātnes problēmām skat. plašāk: Levits E. Dažas piezīmes par valststiesību zinātni un Satversmes kodolu. Grām.: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vestnesis, 2012, 6.–22. lpp.

⁶⁰ Šis pieejas mazjēdzību uzskatāmi atklāj Vācijas nacistu valdības propagandas ministra Jozefa Gēbelsa raksturojums: “Tas vienmēr būs demokrātijas labākais joks, ka tā saviem nāvēģākajiem ienaidniekiem pati ielika rokās tos līdzekļus, ar kuriem tā tika iznīcināta.” Joseph Goebbels: Aufsätze aus der Kampfzeit. München 1935, S. 61.

⁶¹ Skat. plašāk par šī principa izpaušmēm dažādu demokrātisku valstu valststiesībās: The “Militant Democracy” principle in Modern Democracies. Ed. by Markus Thiel. Farnham: Ashgate 2009. Par šī principa teorētisko bāzi skat. plašāk: Andrés Sájo: Militant Democracy. Issues in Constitutional Law. The Hague: Eleven International Publishing 2004.

⁶² ECT lieta Nr.58278/00 Ždanoka pret Latviju, Lielās palātas 16.6.2006. spriedums, § 99.

PAR POLITISKO PARTIJU DARBĪBU UN REĢISTRĀCIJU

Tieslietu ministrijas ziņojums

Latvijas Republikas Satversmes 102. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības apvienoties biedrībās, politiskajās partijās un citās sabiedriskajās organizācijās. Biedrošanās brīvība ir demokrātijas principa izpausme.¹ Biedrošanās brīvība pieder pie būtiskākajām personas politiskajām tiesībām.² Biedrošanās brīvībai var būt politiskas izpausmes, nodrošinot sabiedrībā brīvu politisko viedokļu veidošanos.

Biedrošanās brīvība ietekmē publiskā viedokļa par politiskiem jautājumiem veidošanos un kalpo par demokrātiskas sabiedrības brīvprātīga lēmuma konstituējošo elementu. Šai biedrošanās formai ir īpaša nozīme, jo Eiropas kopējā vērtība ir reprezentatīvā demokrātija, ko īsteno ar politisko partiju starpniecību. Politiskajās partijās notiek interešu konsolidācija, caur partijām valsts varas orgāni tiek saistīti ar tautu. Partijas veido domu dažādību, kam ir īpaša nozīme demokrātiskā sabiedrībā.³

Latvijas Republikā politisko partiju darbību regulē Politisko partiju likums, kura mērķis ir nodrošināt politisko partiju un to apvienību darbības tiesiskos pamatus, sekmēt partiju un to apvienību iekšējo demokrātiju un demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības nostiprināšanu (Politisko partiju likuma 1. pants).

Biedrošanās brīvībai demokrātiskā sabiedrībā ir ļoti augsta vērtība – bez tām demokrātija nav iespējama, bet arī demokrātiskā sabiedrībā šīs brīvības nav bezgalīgas – uz likuma pamata un leģitīma mērķa: dēļ valsts tās konkrētajā gadījumā var ierobežot, taču šiem ierobežojumiem, lai tie būtu attaisnoti, ir jābūt demokrātiskā sabiedrībā nepieciešamiem.⁴

Biedrošanās brīvības ierobežojumu konstitucionālais pamats ir Latvijas Republikas Satversmes 116. pants, kas noteic ka personas tiesības, kas noteiktas Satversmes 102. pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Tādā veidā valsts nodrošina attiecīgās pamattiesības izmantošanu, kā arī aizsargā citu personu tiesības un pārējās konstitucionālās vērtības.

Tomēr nav pieļaujama patvaļīga pamattiesību ierobežošana. Tās var ierobežot tikai Satversmē noteiktajos gadījumos, ja to prasa svarīgu sabiedrības interešu aizsardzība un ja tiek ievērots samērīguma princips.⁵ Tādējādi biedrošanās brīvību var ierobežot, ja ierobežojumi ir noteikti ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu svarīgu interešu, leģitīma mērķa labad un ir samērīgi ar šo mērķi.

Biedrošanās brīvība ir vispārārtīta vērtība arī Eiropas līmenī. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 11. pants noteic, ka jebkuram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību,

ieskaitot tiesības veidot arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas intereses. Šo tiesību izmantošanu nedrīkst pakļaut nekādiem ierobežojumiem, izņemot tos, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts vai sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai tikumību, vai citu cilvēku tiesības un brīvības. Šis pants nekavē noteikt likumīgus ierobežojumus šo tiesību izmantošanā personām, kas ir bruņoto spēku, policijas vai valsts pārvaldes sastāvā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā judikatūrā ir paplašinājusi Konvencijas 11. panta piemērošanu, attiecinot to arī uz politiskajām partijām.⁶

Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Satversmes tiesas prakse

Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt savos spriedumos ir norādījusi uz politisko partiju īpašo lomu pienācīgas demokrātijas īstenošanā un to, ka tās var izbaudīt savas tiesības un brīvības saistībā ar Konvencijas 11. pantu, kā arī Konvencijas 10. pantu.⁷ Izņēmumi, kas iekļauti Konvencijas 11. pantā un attiecas uz politiskajām partijām, iztulkojami precīzi – vienīgi pārliecinoši un nepārvarami iemesli var attaisnot politisko partiju brīvību ierobežošanu.⁸

Ja politiskā partija ir nodibināta, tai ir jāļauj brīvi izpaust savas politiskās darbības.⁹

Lai izvērtētu, vai politiskās partijas darbības ierobežošana vai darbības apturēšana ir pamatota, Eiropas Cilvēktiesību tiesa izvērtē trīs aspektus: vai tas ir noteikts likumā, vai tam ir leģitīms mērķis un vai tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā.

Likuma atrunas princips. “Noteikts likumā” nozīmē, ka apšaubītajiem līdzekļiem jābūt noteiktiem valstu iekšējos likumos.¹⁰ Likumam ir jābūt pietiekami skaidri un precīzi noteiktam.¹¹

Likumīgs mērķis. Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākos spriedumos ir atzinusi, ka likumīgs mērķis, lai aizliegtu politiskās partijas darbību, ir nacionālā un sabiedriskā drošība,¹² nemieru vai noziedzīgu nodarījumu novēršana un citu sabiedrības locekļu tiesību un brīvību aizsardzība.¹³

Nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka, analizējot, vai ierobežojumi ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, jāaplūko konkrētais ierobežojums visu lietas apstākļu gaismā un jāizdara secinājums, vai tas ir

proporcionāls leģitīmajam mērķim, kuru paredzēts ar šo ierobežojumu sasniegt, un vai iemesli, ko minējušas nacionālās iestādes, lai attaisnotu šo ierobežojumu, ir "svarīgi un pietiekami". Tas, kā nacionālie tiesību akti regulē biedrošanās brīvību un kā šī brīvība tiek īstenota praksē, atspoguļo konkrētās valsts demokrātijas līmeni.¹⁴

Jēdziens "nepieciešams" nav tulkojams paplašināti, un ar to nav saprotamas situācijas, kad ierobežojumi būtu "noderīgi" vai "vēlami". Demokrātiskas sabiedrības pamatmotīvi, pēc kuriem jāvadās, vērtējot nepieciešamību, ir plurālisms, tolerance un iecietība. Lai arī indivīda intereses ir pakļautas sabiedrības interesēm, demokrātija nenozīmē, ka vienmēr prevalē vairākuma viedoklis – ir jābūt sasniegtam līdzsvaram, kas nodrošina taisnīgu un atbilstošu attieksmi pret mazākumu un novērš dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu.¹⁵

Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka:

- politiskās partijas statūti un programma nevar tikt ņemti par pamatu kā vienīgais kritērijs, lai noteiktu politiskās partijas mērķi un nodomu. Dalībvalstu politiskā pieredze liecina, ka politiskās partijas, kuru mērķis ir bijis pretējs demokrātijas pamatprincipiem, nav iekļāvušas šos mērķus savos oficiālajos dokumentos. Programmu mērķi ir jāvērtē kopā ar politisko partiju līderu darbību. Tādējādi, lai izbeigtu politiskās partijas darbību, ir jāvērtē gan programma, gan līderu darbība kopumā.¹⁶ Partiju nevar aizliegt tikai tās programmā un statūtos ietvertos mērķu dēļ, neredzot šo partiju darbībā (partija tika aizliegta uzreiz pēc tās nodibināšanas, tai nebija laika uzsākt savu darbību);¹⁷

- partija nevar tikt aizliegta tikai tās nosaukuma dēļ (nosaukumā tika iekļauts vārds "komunistiskā");¹⁸

- partijas darbība nevar tikt ierobežota tikai tādēļ, ka tā pārstāv uzskatu, kas ir pretējs likumam vai konstitūcijai. Partija var tikt aizliegta, ja tās mērķi ir pretēji konstitūcijai, antidemokrātiski un pretēji cilvēktiesībām, ja tā neizslēdz spēka līdzekļu izmantošanu mērķu sasniegšanai;¹⁹

- fakts, ka personu grupa prasa autonomiju vai kādas daļas atdalīšanu no valsts teritorijas – šīs fundamentālās konstitucionālās prasības un teritorijas maiņa nevar tikt automātiski uztvertas kā šo personu apvienību aizliegšana;²⁰

- šaubas, vai attiecīgās apvienības darbība atšķirsies no tās statūtos minētajiem mērķiem, nevar apstiprināties, jo apvienībai, kas nekad nav eksistējusi, nav arī bijis iespējams veikt jebkādas darbības. Atteikums reģistrēt biedrību, pamatojoties tikai vienīgi uz aizdomām par dibinātāju mērķiem un iespējamo biedrības darbību pēc reģistrācijas, nav samērīgs. Nacionālajām institūcijām ir tiesības likvidēt biedrības, kuru darbība nesakrīt ar statūtos norādītajiem mērķiem.²¹

Arī Satversmes tiesa īpaši akcentē samērīguma principa nozīmi pamattiesību ierobežojuma vērtēšanā

un norāda, ka samērīgums nozīmē, ka leģitīmā mērķa sasniegšanai izraudzītie līdzekļi patiešām ir vērsti uz šā mērķa sasniegšanu; nepastāv personu pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi; labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.²²

Ārvalstu pieredze

Citu valstu pieredze politisko partiju darbības regulēšanai un ierobežošanai ir noteikta vai nu atsevišķos likumos, vai konstitūcijās.

Vācijas konstitūcijas 21. pants noteic, ka politiskās partijas piedalās cilvēku politikās gribas veidošanā. Tās var tikt brīvi dibinātas. Tās iekšējai organizatoriskai struktūrai jāatbilst demokrātijas principiem. Partijas, kuras savu mērķu vai savu sekotāju rīcības dēļ cenšas graut vai likvidēt demokrātijas pamatus vai Vācijas Federālās Republikas pastāvēšanu, ir antikonstitucionālas. Federālā Konstitucionālā tiesa lemj par antikonstitucionāliem jautājumiem. Federālās Konstitucionālās tiesas likuma 13. panta otrā daļa noteic, ka Federālā Konstitucionālā tiesa lemj par politisko partiju antikonstitucionalitāti (tas ir noticis tikai divas reizes – Sociālistiskā Reiha partijas neonacistiskā grupa tika aizliegta 1952. gadā, bet Vācijas komunistiskā partija – 1956. gadā). Savukārt Politisko partiju likuma 6. nodaļa paredz antikonstitucionālu partiju darbības aizliegumu. Ja partija vai tās nodaļa ir dibināta antikonstitucionāli atbilstoši Vācijas Konstitūcijas 21. pantā ietvertajam, attiecīgās iestādes (kuras ir noteikusi attiecīgo federālo zemju valdība) pieņem jebkurus pasākumus, lai realizētu Federālās Konstitucionālās tiesas spriedumu vai citus tās noteiktos pasākumus. Katrā ziņā augstākajām federālo zemju iestādēm ir neierobežotas tiesības dot norādījumus iestādēm un aģentūrām, kuras ir atbildīgas par sabiedrības drošību un kārtību. Vienlaikus Vācija bija pirmā Eiropas valsts, kas 1967. gadā pieņēma likumu "Par politiskajām partijām". Strīdus, kas izceļas saistībā ar partiju statūtu piemērošanu un interpretēšanu, kā arī strīdus starp partiju un tās filiālēm vai biedriem risina Arbitrāžas tiesās. Partija zaudē tiesisko statusu, ja nepiedalās ar savu kandidātu Bundestāga vai Landtāga vēlēšanās.

Lietuvas Politisko partiju likuma 4. panta trešā daļa noteic, ka aizliegts dibināt partijas un aizliegts darboties tām partijām, kuras savos dibināšanas dokumentos vai darbības programmā aicina vai praktizē nacionālo, rasu, reliģijas naidu vai sociālo nevienlīdzību, vai autoritāro vai totalitāro režīmu, vardarbīgu varas sagrābšanu, kara un vardarbības propagandu, cilvēktiesību un brīvību, sabiedriskās drošības pārkāpumus vai citas idejas un darbības, kas ir pretrunā ar Lietuvas Konstitūciju, likumiem un starptautiskajiem dokumentiem.

Politiskās partijas Lietuvas Republikas teritorijā darbojas brīvi un neatkarīgi. Valsts un pašvaldību

institūcijām, to amatpersonām un darbiniekiem, citām juridiskajām personām un privātpersonām ir aizliegts iejaukties politisko partiju iekšējās lietās. Politiskās partijas bauda tiesības brīvi izplatīt informāciju rakstiskā, mutiskā vai citādā veidā par savu darbību, paust savas idejas, mērķus un programmu.

Politisko partiju likuma 3.–8. pants nosaka pamatnoteikumus politisko partiju reģistrēšanai Lietuvas Republikā. Politikās partijas reģistrē Lietuvas Republikas Tieslietu ministrijas vestajā Juridisko personu reģistrā. Tieslietu ministrija iesniegtos dokumentus izskata 30 dienu laikā, ja nepieciešams iesniegt papildu vai trūkstošos dokumentus, tiek noteikts 15 dienu termiņš no vēstules saņemšanas dienas, un pēc nepieciešamo dokumentu saņemšanas jautājums atkal tiek izskatīts no jauna 30 dienu laikā. Politisko partiju likuma 5. panta trešā daļa paredz, ka, lai nodibinātu partiju, ir nepieciešams vismaz viens tūkstotis dibinātāju.

Dibinātājiem vai to pārstāvjiem kongresā (konferencē, sanāksmē) jāpieņem politiskās partijas statūti un programma, jāievēlē pārvaldes institūcijas, kā arī jāpieņem lēmums par politiskās partijas atrašanās vietu (juridisko adresi). Saskaņā ar Lietuvas Republikas Civilkodeksā noteikto procedūru dibinātājs var pilnvarot jebkuru citu personu pārstāvēt sevi dibināšanas kongresā (konferencē, sanāksmē). Politisko partiju likuma 8. pantā noteikts, ka Tieslietu ministrija pārbauda iesniegtos dokumentus un to atbilstību politiskās partijas statūtiem, programmai, tiesību aktu normām, izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem. Pārbauda, vai politiskās partijas darbības metodes, kas norādītas politiskās partijas statūtos un programmā vai grozījumos, nav pretrunā ar Lietuvas Republikas Konstitūciju, Lietuvas Republikas Civilkodeksu, likumu "Par politiskajām partijām" u.c. likumiem, pārbauda iesniegtos dokumentus, nepieciešamības gadījumā pieprasot atzinumus no citām valsts institūcijām. Tieslietu ministrijas atteikumu reģistrēt politisko partiju var pārsūdzēt tiesā saskaņā ar tiesību aktos noteikto procedūru.

Politiskā partija iegūst savu juridisko statusu ar tās ierakstīšanu Juridisko personu reģistrā.

Politisko partiju likuma 9. pants nosaka kārtību, kādā politiskās partijas tiek reorganizētas vai likvidētas. Lēmums reorganizēt vai likvidēt politisko partiju tiek pieņemts kongresā (konferencē, sanāksmē) vai tiesā, gadījumos, kas noteikti ar likumu. Saskaņā ar Juridisku personu reģistra noteikumiem gadījumā, ja politiskajā partijā ir palicis mazāk par tūkstoš dalībniekiem, 30 dienu laikā par to jāinformē Juridisko personu reģistrs. Šajā gadījumā politiskā partija jālikvidē atbilstoši Lietuvas Republikas Civilkodeksam, ja sešu mēnešu laikā no dalībnieku skaita samazināšanās dalībnieki nav pieņēmuši lēmumu reorganizēt politiskās partijas struktūru.

Igaunijas Politisko partiju likuma 4. § paredz, ka politiskās partijas, kuru mērķi vai darbība ir

vērsta uz Igaunijas konstitucionālās iekārtas vai teritoriālās integritātes maiņu, lietojot spēku vai citādi, ir aizliegtas. Igaunijas Konstitūcijas 48. § papildus norādīts, ka tiesa var pārtraukt vai apturēt politiskās partijas darbību uz likuma pārkāpuma pamata.

Politisko partiju likuma 6. § paredz, ka politiskā partija tiek reģistrēta, ja tai ir vismaz viens tūkstotis biedru. Politiskā partija tiek dibināta ar apvienības memorandu, kas ir rakstiskā formā un tam nav apstiprināts veids. Bezpeļņas apvienību likuma 6. §, kas nosaka, kāda informācija tiek ietverta dibināšanas memorandā, attiecas arī uz politiskajām partijām (atbilstoši Politisko partiju likuma 8. § otrajai daļai). Dibināšanas memorandā norāda partijas nosaukumu, atrašanās vietu, adresi un mērķi, dibinātāju vārdus, dzīvesvietas adresi un personas kodus, dibinātāju pienākumus, valdes locekļu vārdus, personas kodus un dzīvesvietas adresi. Memorandam pievieno arī partijas statūtus. Memorandu un statūtus paraksta visi dibinātāji.

Igaunijas Republikā politiskās partijas tiek reģistrētas Bezpeļņas apvienību un nodibinājumu reģistrā, un saskaņā ar Politisko partiju likuma 8. § pieteikumam reģistrēt politisko partiju pievieno 1) platformu, kuru paraksta visi vadības locekļi; 2) politiskās partijas locekļu sarakstu, kas satur locekļu vārdus, personas kodus un dienu, mēnesi un gadu, kad persona kļuva par politiskās partijas locekli; 3) politikās partijas zīmolu, ja tas paredzēts statūtos. Katru gadu, līdz politiskās partijas vadība iesniedz atjaunotu politiskās partijas locekļu sarakstu Tiesas reģistrācijas departamentam, ko minētais departaments publicē Bezpeļņas apvienību un nodibinājumu reģistrā. Saskaņā ar Politisko partiju likuma 12. § otro daļu Tiesas reģistrācijas departaments ir tiesīgs pieprasīt politiskās partijas vadībai saraksta precizēšanu, ja ir pamats uzskatīt, ka politiskās partijas locekļu skaits ir mazāks par 1000. Ja biedru politiskās partijas locekļu skaits ir mazāks par 1000 un brīvprātīga politiskās partijas likvidācijas procedūra nav uzsākta, Tiesas reģistrācijas departaments papildus Bezpeļņas apvienību likuma 40. § pirmajā daļā noteiktajām personām ir tiesīga uzsākt piespiedu likvidācijas procesu. Politiskās partija, kuru darbība vai darbības mērķis ir vērts pret Igaunijas konstitucionālo kārtību, tiek likvidēta piespiedu kārtā atbilstoši Konstitucionālās kontroles Tiesas procesa likumam.

Čehijas likuma "Par apvienošanos politiskajās partijās un politiskajās kustībās" 4. § paredz, ka nedrīkst dibināt un darboties šādas partijas: politiskās partijas, kuras pārkāpj konstitūciju un likumus vai cenšas pārkāpt valsts demokrātijas pamatus, kurām nav tiesisku statūtu un demokrātiski ievēlētas organizatoriskās struktūras, kuru programmas vai darbība apdraud morāli, sabiedrisko kārtību vai pilsoņu tiesības un brīvību. Čehijas Republikas Konstitūcijas 20. pants paredz, ka pilsoņiem ir tiesības dibināt politiskās partijas un darboties tajās.

Šīs tiesības var tikt ierobežotas vienīgi likumos noteiktajos gadījumos, ja tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā valsts drošības nolūkos, lai aizsargātu sabiedrības drošību un kārtību, lai novērstu noziegumu vai aizsargātu citu tiesības un brīvību.

Likuma "Par apvienošanās politiskajās partijās un politiskajās kustībās" 6. § otrās daļas "a" apakšpunkts paredz: lai reģistrētu politisko partiju vai politisko kustību, sagatavošanas komiteja (vismaz trīs locekļu sastāvā) iesniedz ierosinājumu politiskās partijas reģistrēšanai, kam pievienots lūgums reģistrēt politisko partiju vai kustību, kuru parakstījuši vismaz viens tūkstotis pilsoņu. Ierosinājums ietver arī informāciju par partijas organizatoriskiem jautājumiem, programmu un ekonomiskā menedžmenta principus un tiek nosūtīts Iekšlietu ministrijai, kas politisko partiju iekļauj Politisko partiju reģistrā, ja netiek konstatētas kļūdas. Minētā likuma 12.–16. § nosaka kārtību, kādā politiskās partijas tiek likvidētas, darbība tiek izbeigta vai apturēta. Minētās darbības var notikt saskaņā ar pašu politisko partiju lēmumiem vai tiesas nolēmumu.

Somijas likums "Par politiskajām partijām" nenosaka nekādus ierobežojumus politisko partiju darbībā attiecībā uz sabiedrisko drošību. Biedrību likums arī neietver nekādus ierobežojumus vai norādes uz biedrošanās ierobežojumiem. Somijas Konstitūcijas 13. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz biedrošanās brīvību. Biedrošanās brīvība ietver tiesības dibināt biedrības bez jebkādas atļaujas, būt vai nebūt biedrības biedram un piedalīties biedrības darbībā.

Lai biedrība iegūtu reģistrētas politiskas partijas statusu (pēc reģistrācijas politisko partiju reģistrā politiska partija arī savā nosaukumā iekļauj vārdus "reģistrēta partija") tiek piemērotas likuma "Par politiskajām partijām" normas. Minētā likuma 2. nodaļas pirmās daļas 2. punkts noteic, ka biedrību (asociāciju, apvienību) pēc rakstiska pieprasījuma ieraksta Partiju reģistrā, ko administrē Tieslietu ministrija, kā politisko partiju, ja atbalsta karti ir parakstījuši vismaz pieci tūkstoši atbalstītāju, kuriem ir tiesības piedalīties parlamenta vēlēšanās. Vienlaikus pieprasījumā iekļauj informāciju, ka biedrības mērķis ir ietekmēt valsts darbību; biedrības darbība garantē demokrātisku principu ievērošanu savā darbībā un lēmumu pieņemšanā; biedrība ir izstrādājusi partijas programmu, kurā noteiktie mērķi ir vērsti uz nacionālajām aktivitātēm, kas vēlāk var tikt noteikti noteikumos un likumos. Saskaņā ar likuma "Par politiskajām partijām" 6. nodaļas pirmo un otro daļu politiskā partija tiek izslēgta no politisko partiju reģistra, ja tā neiegūst vietas parlamentā divās secīgās vēlēšanās vai pēc pašas lēmuma. Lēmumu par politiskās partijas reģistrēšanu vai izslēgšanu no reģistra pieņem Tieslietu ministrija, un tas stājas spēkā neatkarīgi no pārsūdzības.

Austrijas Federālajā likumā par politisko partiju funkcijām, finansēšanu un vēlēšanu kampaņu nav ietverti politisko partiju dibināšanas vai darbības ierobežojumi. Saskaņā ar minētā likuma 1. nodaļas 1. § ceturto daļu dokumentus – politisko partiju programmu un statūtus publicē Austrijas Iekšlietu ministrijas periodiskajā izdevumā. Statūtos īpaši nosaka partiju tiesisko organizāciju un pārstāvības tiesības, kā arī dalībnieku tiesības un pienākumus. Politiskā partija iegūst politiskas partijas statusu pēc nolikuma un statūtu publicēšanas.

Grieķijas Konstitūcijas 29. pants paredz, ka grieķu pilsoņi, kam pieder vēlēšanu tiesības, var brīvi dibināt un piedalīties politisko partiju darbībā. Grieķijā nav speciāla likuma par politiskajām partijām. Visa uzmanība ir veltīta partiju finansēšanas regulējumam.

Dānijas Konstitucionālā likuma 78. § paredz, ka pilsoņi var bez iepriekšējas atļaujas saņemšanas dibināt biedrības jebkuram likumīgam mērķim. Biedrības, kas izmanto vardarbību vai savu mērķu sasniegšanai kūda uz vardarbību, vai izmanto līdzīgu sodāmu ietekmi uz personām ar citiem uzskatiem, ir likvidējamas ar tiesas spriedumu. Neviena biedrība nevar tikt likvidēta ar pārvaldes līdzekļiem, bet biedrību darbība var tikt uz laiku apturēta, paredzot tūlītējas darbības, lai šādu biedrību likvidētu. Gadījumos, kas attiecas uz politisko biedrību likvidēšanu, var tikt ierosināta lieta Augstākajā tiesā. Parlamenta vēlēšanu likumā nav noteikti ierobežojumi politisko partiju darbībai.

Zviedrijas Konstitūcijas 2. nodaļas 1. panta piektā daļa paredz, ka jebkuram pilsonim ir garantētas tiesības uz brīvību apvienoties ar citiem publisku vai privātu mērķu sasniegšanai. Biedrošanās brīvība var tikt ierobežota tikai tādām organizācijām, kuru darbībai ir militārs raksturs vai kuru darbība ir vēsta uz atsevišķu grupu vajāšanu (pēc rases, ādas krāsas vai etniskās piederības) (14. pants). Vēlēšanu likumā nav noteikti nekādi ierobežojumi politisko partiju darbību ierobežošanai. Saskaņā ar vēlēšanu likuma 2. nodaļā noteikto, lai reģistrētu politisko partiju, partijai jāiesniedz Centrālajai vēlēšanu iestādei rakstisks pieteikums, kas ietver informāciju par partijas nosaukumu un pierādījumu par 1500 Zviedrijas vēlētāju atbalstu.

Portugāles Republikas Konstitūcijas 46. pants noteic, ka pilsoņiem ir tiesības brīvi dibināt biedrības bez iepriekšējas atļaujas saņemšanas, ņemot vērā, ka biedrības mērķis nav vardarbīgs un nav pretējs krimināllikumam. Biedrības var brīvi nodoties savu mērķu sasniegšanai bez pārvalžu iestāžu iejaukšanās, tās nedrīkst tikt likvidētas no valsts puses, kā arī nedrīkst apturēt to darbību, līdz stājas spēkā tiesas spriedums, balstīts uz likumā noteiktajiem apstākļiem. Nav atļautas biedrības, kuras ir militarizētas, kā arī rasistiskas organizācijas vai tās, kuras ir pieņēmušas fašistisku ideoloģiju. Politisko partiju likuma 8. pants nosaka demokrātijas konstitucionālās kārtības

nodrošināšanu, aizliedzot militarizētās biedrības un fašistiskās biedrības. 18. pants nosaka gadījumus, kad biedrību likvidē ar tiesas spriedumu pēc prokuratūras pieprasījuma, Konstitucionālā tiesa izdod rīkojumu par politiskās partijas likvidēšanu, piemēram, šādos gadījumos – partijas darbībai ir militarizēts raksturs vai organizācija ir rasistiska vai pauž fašistisku ideoloģiju; partijas biedru skaits ir sarucis zem pieciem tūkstošiem; nav iesniegti saraksti par pilsoņiem vairāk par sešiem gadiem; partijas neuzrāda savus kontus par vismaz trīs iepriekšējiem gadiem. Politisko partiju likuma 15. pants paredz, ka iesniegums reģistrēt politisko partiju jāiesniedz vismaz 7,5 tūkstošiem reģistrētu vēlētāju. Partijas reģistrē Konstitucionālā tiesa.

Eiropas Padomes Venēcijas komisijas viedoklis

Eiropas Padomes Venēcijas komisijas "Demokrātija caur tiesībām" vadlīnijās un skaidrojošajā ziņojumā "Par politisko partiju likumdošanu: daži strīdīgi jautājumi" (pieņemtas 2004. gada 12.–13. martā Venēcijas komisijas 58. plenārsesijā) ir norādīts, ka politiskās partijas demokrātisks vai nedemokrātisks raksturs nevarētu būt par pamatu atteikt politiskās partijas reģistrāciju. Politisko partiju reģistrācija var tikt atteikta vienīgi skaidri noteiktos gadījumos – ja tiek propagandēta vai lietota vardarbība kā politisks līdzeklis, lai gāztu konstitucionālo kārtību, tādā veidā graujot tiesības un brīvības, kas garantētas konstitūcijā. Savukārt Eiropas Padomes Venēcijas komisijas vadlīnijās "Par politisko partiju aizliegšanu un analogiskiem līdzekļiem" ir norādīts, ka politisko partiju aizliegšana vai likvidēšana ir kā galējais līdzeklis. Pirms prasīt tiesu iestādes aizliegt vai likvidēt politisko partiju, kompetentajām valsts pārvaldes iestādēm jānovērtē, vai politiskā partija reāli rada draudus brīvai un demokrātiskai valsts iekārtai vai citu sabiedrības locekļu tiesībām un vai nav mazāki ierobežojoši pasākumi šādu draudu novēršanai.

Attiecībā uz politiskās partijas biedru skaitu vai dibinātāju skaitu Venēcijas komisija neizsaka striktu viedokli, vien norāda, ja tiek izvirzītas prasības reģistrēt politisko partiju, tad ir saprātīgi noteikt arī svarīgākās reģistrācijas prasības un reģistrācijas procedūras kārtību. Ja pastāv šādas reģistrācijas prasības, tām jābūt precīzi noteiktām, lai sasniegtu leģitīmu mērķi, kas nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā (Eiropas Padomes Venēcijas komisijas "Demokrātija caur tiesībām" viedoklis attiecībā uz biedrošanās brīvību, 2012. gada novembris, 8.3. apakšpunkts). Savukārt Eiropas Padomes Venēcijas komisijas "Demokrātija caur tiesībām" vadlīnijās un skaidrojošajā ziņojumā "Par politisko partiju likumdošanu: daži strīdīgi jautājumi" (pieņemtas 2004. gada 12.–13. martā Venēcijas komisijas 58. plenārsesijā) ir norādīts, ka valstīm, piemērojot politiskajām partijām reģistrācijas

procedūras, ir jāatturas pārmērīgi uzspiest prasības politisko partiju teritoriālajai pārstāvēniecībai, kā arī attiecībā uz minimālo biedru skaitu.

Secinājumi

1. Politisko partiju darbība tiek garantēta, pamatojoties uz biedrošanās brīvības principu.
2. Nedrīkst atteikt politiskās partijas reģistrēšanu, pamatojoties tikai uz aizdomām, ka politiskā partija var veikt pretlikumīgas darbības.
3. Aizliedzot politiskās partijas darbību vai tās reģistrāciju, ir jāizvērtē proporcionalitātes un samērīguma princips.
4. Aizliegt vai izbeigt var tikai tādas politiskas partijas darbību, kura darbojas pretēji konstitūcijā, normatīvajos aktos un starptautiskajos normatīvajos aktos noteiktajiem principiem, – ar tiesu instances lēmumu.
5. Pārsvārā valsti politiskās partijas tiek reģistrētas uz pieteikuma pamata, kuram tiek pievienoti politisko partiju statūti, programma, pierādījuma dokuments par konkrēta skaita vēlētāju vai dibinātāju atbalstu.
6. Politiskās partijas tiek likvidētas vai reorganizētas: ja politiskās partijas locekļu skaits kļūst mazāks par attiecīgās valsts tiesību aktos noteikto; politiskā partija nepiedalās vai netiek ievēlēta vairākās vēlēšanās ar savu pārstāvi; darbība vai mērķi ir antikonstitucionāli. Attiecīgi politiskā partija tiek likvidēta pēc pašas vai atbildīgo iestāžu iniciatīvas vai uz attiecīga tiesas nolēmuma pamata.

Agnese Sermā, TM Valststiesību departamenta
Konstitucionālo tiesību nodaļas juriskonsulte

Baiba Meļķe, TM Nozaru politikas departamenta
Politikas izstrādes un reliģijas lietu nodaļas vecākā referente

¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa: Cilvēka pamattiesības, 102. pants, J. Neimanis, 395. lpp.

² Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2006-03-0106, 23.11.2006., 7. punkts.

³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa: Cilvēka pamattiesības, 102. pants, J. Neimanis, 396. lpp.

⁴ Spūle I, Tilja A, Biedrošanās brīvības izpratne, Jurista Vārds, 15.04.2008.

⁵ Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2006-03-0106, 23.11.2006., 9. punkts.

⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa: Cilvēka pamattiesības, 102. pants, J. Neimanis, 399. lpp.

⁷ Case of Socialist party and others v. Turkey, 25.05.1998, 50. punkts; Case of Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey, 13.02.2003., 87. punkts.

⁸ Case of Socialist party and others v. Turkey, 25.05.1998, 50. punkts; Case of Freedom and Democracy Party (OZDEP) v. Turkey, 8.12.1999, 44. punkts.

⁹ Case of United Communist Party of Turkey and others v. Turkey, 30.01.1998., 33. punkts.

¹⁰ Case of Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey, 13.02.2003., 57. punkts.

¹¹ Case of N.F. v Italy, 2.08.2001., 29. punkts.

¹² Case of Socialist party and others v. Turkey, 25.05.1998, 36. punkts; Case of Yazar and others v. Turkey, 09.14.2002., 38. punkts

¹³ Case of Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey, 13.02.2003., 67. punkts.

¹⁴ Case of Sidiropoulos and others v. Greece, 10.07.1998., 40. punkts.

¹⁵ Case of Young, James and Webster v United Kingdom, 13.08.1981., 63. punkts

¹⁶ Case of Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey, 13.02.2003., 101. punkts.

¹⁷ Case of United Communist Party of Turkey and others v. Turkey, 30.01.1998., 58. punkts.

¹⁸ Case of United Communist Party of Turkey and others v. Turkey, 30.01.1998., 53. punkts.

¹⁹ Case of Socialist party and others v. Turkey, 25.05.1998, 50. punkts.

²⁰ Case of Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria, 2.10.2001., 97. punkts.

²¹ Case of Sidiropoulos and others v. Greece, 10.07.1998., 46. punkts.

²² Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2009-93-01, 17.05.2010., 12.3. apakšpunkts.